

Asur Belgelerinde Kimmerler

The Cimmerians in the Assyrian Documents

Koray TOPTAŞ*

Öz

Konar-göçer bir topluluk olan Kimmerler, İskitler tarafından yurtlarından edilince güneye ve batıya doğru göç hareketine başlamışlardır. Güney yönünde göç eden Kimmerler Urartu ve Asur sınırlarına dayanarak, bu iki devlet için tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Özellikle Urartu kralları, Kimmerler karşısında oldukça zor bir duruma düşmüşlerdir. Ancak bu savaşçılar çok geçmeden yönlerini Asur ülkesine çevirmişler ve Asur sınırlarına saldırmaya başlamışlardır. Böylece, Onların bu faaliyetleri Asur'un dikkatini çekmiş ve Asur belgeleri onlar hakkında bilgi vermeye başlamıştır. Asur kaynakları Kimmerlerin yayıldıkları coğrafi alanın belirlenmesi ve onların tarihlerinin ortaya konulması açısından oldukça değerlidir. Asur'un belgelerinde Kimmerler'den korkulacak bir düşman olarak söz edilmesi, onların Yakındoğu'da elde ettiği gücü kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimmerler, Asurlular, Asur Belgeleri, Düşman, Savaş.

Abstract

The Cimmerians, a migrant-settler group began to migrate towards the south and the west following their displacement from their homeland by the Scythians. Those Cimmerians who migrated to the south came to the borders of Urartu and Assyria and began to threaten both states. Especially the Urartian kings found themselves in a difficult situation against the Cimmerians. However, soon these warriors turned their direction to the Assyrian Empire and started attacking its borders. Thus, their activities attracted the attention of Assyria and the Assyrian documents started to inform about them. The Assyrian documents are of great value as they contribute to the mapping of the geographical area where the Cimmerians spread and the clarification of their history. The mentioning of Cimmerians in the Assyrian documents as an enemy to be feared is a proof of their power in the Near East.

Key Words: Cimmerians, Assyrians, Assyrian Documents, Enemy, War.

Giriş

Kimmerler, konar-göçer hayatın en önemli temsilcilerinden birisi olarak dünya tarihinde derin izler bırakmış bir topluluktur. Kurgan kazıları Kimmerlerin kültürleri hakkında oldukça fazla bilgi sağlamaktadır. Ancak ne yazık ki sadece maddi kalıntılara dayanarak Kimmerlerin etnik kökenleri ve tarihleri hakkında yeni bilgilerin ortaya çıkarılması oldukça zordur. Bu noktada yazılı kaynaklar önem arz etmektedir. Çivi yazısı çözülmeden önce Kimmerler hakkındaki ilk bilgiler Antik Yunan yazarlarının eserlerinden gelmekteydi. Ancak Çivi yazısının çözülmesiyle birlikte onların bu belgelerde de kendilerine yer buldukları görülmüş ve Kimmerler hakkında yeni bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgiler Kimmerlerin tarihleri hakkındaki eksiklikleri tam anlamıyla ortaya koymamasına

Makale Geliş Tarihi: 28.04.2020. Makale Kabul Tarihi: 15.10.2020.

* Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD.
E-mail: koraytoptas@gazi.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-0897-3918.

Gazi

Akademik
Bakış

31

Cilt 14

Sayı 27

Kış 2020

rağmen bazı tespitlerin yapılmasını mümkün kılmaktadır.¹ Şunu ifade etmek gerekir ki Kimmerlerin Grek, Asur, Urartu ve Pers kaynaklarında kendilerinden söz ettirmeleri onların Anadolu ve Yakındoğu siyasetindeki güçlü etkilerinin doğal bir sonucuydu.

Konuya girmeden önce Kimmerlerin göçleri ve Yakındoğu'ya gelişleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Konar-göçer topluluklar farklı mevsimlerde su ve otlakların varlığına bağlı olarak bir bölgeden diğerine düzenli bir güzergâh izliyorlardı. Ancak kıtlık ya da sürülerin büyümesi gibi nedenlerden dolayı yeni otlak arayışı karmaşaya ve gruplar arasında çatışmaya neden olmaktaydı.² İskitlerin, Kimmerlerin yurtlarına gelmeleri de böyle bir karmaşayı beraberinde getirmiştir. Herodotos İskitlerin, Kimmer yurduna gelişlerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Göçebe Skythler (İskitler), Massagatler ile yaptıkları savaştan yenik çıktılar, Araxes (Aras) Irmağı'nı geçtiler, Kimmerlerin yanına göç ettiler.”³

Bu zamanda Kimmerler Karadeniz'in kuzeyinde günümüz Ukrayna topraklarında yaşamaktaydılar. Yapılan arkeolojik çalışmalar da bölgede Kimmer varlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.⁴ İskitlerin yurtlarına gelmesiyle Kimmerler onlarla savaşmayı göze alamayarak yurtlarını terk etmişlerdir. Kimmerler iki göç koluna ayrılarak yurtlarını terk ederken,⁵ doğu göç kolu güney yönünde bir göç hareketinde bulunmuştur.⁶ Kafkas geçitlerini aşan bu Kimmer grupları yeni bir yurt edinmek amacıyla Urartu sınırlarına ve Anadolu'ya yayılmışlardır.⁷ Kimmerlerin Urartu sınırlarına dayanıp Urartu topraklarına karşı taaruza geçmesi, Asur casuslarının dikkatini çekmiş ve bu istihbarat görevlileri gelişmeleri Asur başkentindeki krala rapor etmişlerdir. Urartu sınırlarını tehdit eden bu atlı göçebeler çok geçmeden Asur içinde korkulan bir düşman haline gelmişlerdir. İyi silahlanmış, son derece hareketli bir askeri güç olan Kimmerler, Urartu Devleti'nin ve Asur İmparatorluğu'nun güvenliği için bir tehdit oluşturmuşlardır.⁸

Göç

- 1 Selim Ferruh Adalı, “Tugdammu and the Cimmerians: A Test of Piety in Assyrian Royal Inscriptions”, in L. Feliu et al (eds.), *Time and History in the Ancient Near East*, Proceedings of the 56th Rencontre Assyriologique Internationale at Barcelona 26-30 July 2010; Eisenbrauns, Winona Lake 2013, s. 587
- 2 Kathryn Hinds, *Barbarians!: Scythians and Sarmatians*, Marshall Cavendish, New York 2010, s. 6 -7.
- 3 Herodotos: IV:11.
- 4 Sergey Makhortkyh, “The North Black Sea Steppes in the Cimmerian Epoch”, in Scott, E. M., Alekseev, A. Y. and Zaitseva, G. (eds.), *Impact of the Environment on Human Migration in Eurasia: Proceedings of the NATO Advanced Research Workshop 15-18 November 2003*, St. Petersburg 2005, s. 35-44.
- 5 Evgeniy V. Černenko, *The Scythians 700 - 300 BC*, Osprey Publishing, 1983, s. 5.
- 6 Mehmet Taner Tarhan, “Eskiçağ 'da Kimmerler Problemi”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, (Ankara 11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler, III, Ankara 1979, s. 365.
- 7 Mehmet Taner Tarhan, “Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler”, *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul, 1983, s. 109 – 110.
- 8 Tim Bridgman, “Who were the Cimmerians?”, *Hermathena*, No. 164, 1998, s. 33.

Urartu sınırlarındaki faaliyetlerinden dolayı ilk kez adlarından söz edilen Kimmerlerin zaman içerisinde Asur sınırlarına yönelmesiyle birlikte, Asur kaynaklarında onlardan daha sık söz edilmeye başlanmıştır. Kimmer ismi Asur istihbarat raporlarında, kahane metinlerinde ve legal dokümanlarda *Gameraya* (LÚ.ga-me-ra-a.a)⁹, *Gimiraya* (gi-mir-a.a, LÚ.gi-mir-a.a, LÚ.gi-mi-ra-a.a, LÚ.gi-mir-a.a)¹⁰; *Gimirraya* (LÚ.gi-mir-ra-a.a, gi-mir-ra-a.a, LÚ.gi-mir-ra-a.a)¹¹; *Gimraya* (LÚ.gim-ra-a.a)¹² olarak farklı şekillerde geçmektedir. Asur yıllıklarında ise Kimmerler “*Gimiraya* (gi-mir-a-a)¹³” ve “*Gimirraya* (gi-mir-ra-a-a)¹⁴” şeklinde adlandırılmışlardır. Asur belgelerinde Kimmer ismi genellikle “*düşman* (LÚ.KÚR¹⁵)” kelimesi ve “*ummanmanda*” terimiyle birlikte kullanılmaktadır. Ummanmanda, Akad literatüründe Elamlılar ve İskitler de dâhil olmak üzere çeşitli düşmanları tanımlamak için kullanılan bir terimdi.¹⁶ Asur kaynaklarında “*Kimmer ülkesi*”ni ifade etmek için ise *Gimir Ülkesi* (KUR.PAB-ir, KUR.gi-mir)¹⁷ ve *Gamir Ülkesi* (KUR.ga-mir)¹⁸, *Gamirra Ülkesi* (KUR.ga-mir-ra)¹⁹, *Gimiraya Ülkesi* (KUR.gi-mir-a.a.)²⁰ *Gimiraya Ülkesi* (KUR.gi-mir-ra-a.a)²¹ *Gimraya Ülkesi* (KUR.gim-ra-a.a)²² adlandırmalar kullanılmıştır.

Asur kaynakları, Kimmerler hakkında ilk elden güvenilir bilgiler edinmemizi sağlamakta ve Kimmer tarihinin bir döneminin kronolojisinin tespit edilmesini mümkün kılmaktadır. Asur ideolojisinin ürünleri olarak, Asur çıkarlarına hizmet eden bu metinler, özellikle kraliyet yıllıkları, Asur-Kimmer ilişkilerinde Asur üstünlüğüne dikkat çekmektedir. Yine de istihbarat raporları ve kehanet metinlerinden yola çıkarak, Asur perspektifinden Kimmerlere bakma fırsatı elde edebiliriz. İstihbarat raporları ve kehanet metinleri, kraliyet yıllıklarına nazaran

9 SAA 5 145: öy. 4

10 SAA 4 43: ay. 9; SAA 6 204: ay. 8; SAA 10 111: öy. 12; SAA 16 15: öy. 11

11 SAA 4 1: öy. 4; SAA 4 18: öy. 7; SAA 4 24: ay. 8; SAA 4 35: öy. 5; SAA 4 36 + SAA 4 123: ay. 3; SAA 4 37: öy. 1; SAA 4 39: öy. 2; SAA 4 40: ay. 4; SAA 4 43: öy. 4; SAA 4 44: öy. 6; SAA 4 45: öy. 5; SAA 4 48: ay. 7; SAA 4 49: öy. 4; SAA 4 50: öy. 5; SAA 4 51: öy. 8; SAA 4 51: ay. 6.

12 SAA 10 100: öy. 27

13 RINAP 4 3: ii 16; RINAP 4 30: öy. 19; RINAP 4 60: öy. 1; RINAP 4 78: 1; RINAP 4 79: 17; RINAP 4 93: 8; RINAP 5/1 3: ii 92; RINAP 5/1 6: iv 1; RINAP 5/1 9: ii 16; RINAP 5/1 11: ii 104.

14 RINAP 4 1: iii 43; RINAP 4 2: ii 1; RINAP 4 97: 23; RINAP 5/1 2: vi 23; RINAP 5/1 74: r 26.

15 Akadca “*nakru*” Bkz. CAD N/I 189-190; RINAP 5/1 4: ii 67; RINAP 5/1 7: iii 24”.

16 Albert Kirk Grayson, “Assyria 668 - 635 B.C.: The Reign of Ashurbanipal”, in John Boardman et al. (eds.), *The Cambridge Ancient History* (CAH) 3/2, The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries B.C., Cambridge Univ. Press, Cambridge 1991a, s. 146; Selim Ferruh Adalı, *The Scourge of God: The Umman-Manda and its Significance in the First Millennium B.C. (SAAS 20)*, Publications of the Foundation for Finnish Assyriological Research No. 3). The Neo-Assyrian Text Corpus Project, Winona Lake 2011.

17 SAA 1 30: öy. 6; SAA 1 31: ay. 10; SAA 1 32: öy. 12; SAA 5 174: öy. 2; SAA 9 7: öy. 14; SAA 16 71: ay. 5; SAA 19 157: öy. 12.

18 SAA 1 31: öy. 9.

19 SAA 5 092: öy. 6; SAA 5 092: öy. 9.

20 SAA 5 144: öy. 9; SAA 5 144, ay. 5; SAA 7 120: öy. ii 8; SAA 9 3: ii 1.

21 SAA 4 17: ay. 2; SAA 4 24: öy. 9; ii 8; SAA 8 418: öy 11; SAA 11 179: ak. 6; SAA 16 95: öy. 18.

22 SAA 10 100: öy. 14.

daha objektif bir anlatımı ortaya koymaktadırlar ve Kimmerleri gerçek manada tanımamıza imkan sağlamaktadırlar. Bu belgeler incelendiğinde, onların Yakın Doğu'da önemli bir güce sahip oldukları ve Asur gibi büyük bir imparatorlukta dahi korku uyandırdıkları anlaşılmaktadır. Bu da Kimmerlerin Yakın Doğu'da güçlü bir konumda olduklarına işaret etmektedir. Asur kaynakları Kimmerlerin tarihleri hakkında bir takım eksikleri giderse de maalesef hâlâ bazı boşluklar ve cevaplanamayan sorular mevcuttur.

II. Sargon Dönemi (MÖ 722 - 705) Belgelerinde Kimmerler

Asurluların Kimmerler ile ilk karşılaşmaları II. Sargon döneminde olmuştur. II. Sargon'un Urartu merkezli bir politika benimsemesi ve bu politika doğrultusunda Urartu sınırlarından haber almak için oluşturduğu istihbarat ağı Urartu sınırlarına dayanan Kimmerler hakkındaki ilk bilgileri sağlamaktadır. SAA 5 144 ve SAA 5 145 numaralı mektuplar Asur kaynaklarında Kimmer adının geçtiği ilk belgelerdir. Ancak bu iki belgeden hangisinin daha önce yazıldığını söylemek zordur. Kimmerlerin Urartu topraklarına girdikten sonra savaş için kamplarını kurmasının daha doğru olacağı düşünülürse, SAA 5 145 (ABL 112) daha erken tarihli bir rapor olabilir. Sargon dönemine tarihlenen bu belgede Sarduri isminin geçmesi ilginçtir. Çünkü Sarduri ismini taşıyan Urartu krallardan hiçbirisi II. Sargon ile çağdaş değildi. II. Sargon'un krallığının öncesinde Urartu tahtında II. Sarduri bulunmaktaydı. II. Sarduri MÖ. 755- 730 yılları arasında Urartu krallı olarak tahtta bulunmuştur. II. Sargon ise MÖ 722 yılında Asur tahtına geçmiştir. Bu durum belgenin II. Sarduri ile çağdaş olan III. Tiglat-pileser döneminde yazılmış olma ihtimalini akla getirirse de, belgeyi yazan Urdu-Sin'in II. Sargon'un görevlisi olması²³ ve anlatılan olayların I. Rusa'nın Kimmerler ile yaptığı savaşın hemen öncesine işaret etmesi belgenin II. Sargon ve I. Rusa dönemine ait gelişmeleri konu aldığını ortaya koymaktadır. Belge de geçen bir diğer isim Urzana'dır.²⁴ Muşasir²⁵ kralı olan bu kişi hem II. Sargon hem de I. Rusa ile çağdaştır. Bu bilgiler belgenin I. Rusa ve II. Sargon dönemine tarihlendirilmesini sağlamaktadır. Urdu-Sin tarafından yazılan SAA 5 145 numaralı

23 Urdu-Sin şeklinde de geçmektedir. PNA 3/II, 1413.

24 PNA 3/II, 1420; Urzana II. Sarduri'den sonra tahta geçen I. Rusa döneminde Muşasir – Urartu mücadelesinde etkin rol oynamış, ancak I. Rusa tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Bkz. Ayla Baş, Urartu Krallığı'nın Doğu Politikası: Nedenler ve Sonuçlar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 39, 2018, s. 16. Urzana I. Rusa'ya yenilgisinden sonra Urartu ile iyi ilişkiler içerisine girmiş, Hatta Asur tehdidi karşısında Urartu'nun yanında yer almıştır. Bkz. Anne Katrine Gade Kristensen, *Who were the Cimmerians, and where did they come from? Sargon II, the Cimmerians, and Rusa I*, Munksgaard - Copenhagen 1988, s. 71.

25 Urmiye gölü yakınında stratejik bir şehirdir. Kuzeydoğu Irak'ta bulunan Sidekan bölgesine yerleştirilmektedir. Bkz. Julien Reade, "Campaign Around Muşasir", in A. Cilingiroğlu and D. H. French (eds.), *Anatolian Iron Ages 3. The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium, Held at Van, 6-12 August 1990*, (British Institute of Archaeology Monographs 16), Oxford 1994, s. 185-187; Karen Radner, "Assyrians and Urartians", in S. R. Steadman and G. McMahon (eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia* Oxford: OUP, 2011, s. 745.

mektup istihbarat raporu niteliğindedir. Urdu-Sin, Kimmerlerin Manna yönünden Urartu'yu tehdit ettiğini ifade etmektedir. Bazı araştırmacılar, Kimmerlerin Urartu saldırılarının güneydoğu yönünden gerçekleştiği bilgisinden hareketle, onların Heredotos'un anlattığı gibi kuzeyden değil de İran yaylası üzerinden Urartu topraklarına geldiğini iddia etmektedirler. Belgede Waisi (Uesi)²⁶ valisinin elçisinin yardım için Urzana'ya gitmesi yaşanan tedirginliğe kanıt oluşturur niteliktedir. Urdu-Sin'in saray habercisine (*nāgir ekalli*) yazdığı raporun tercümesi şu şekildedir:

Öy. 1 - 3 *Efendim, saray habercisine: sizin hizmetkârınız Urdu-Sin.* Öy. 4 - 13 *Kimmerli (kral) Manna'dan ayrıldı [...] ve Urartu'ya girdi O Hu'diadae ['da] ... dır; Sarduri Tur[us]şpâ'da [...] dır.* Öy. 14 - 15 *Wais[is] valisinin elçisi [yardım] için Ur[za]na gitti, şöyle diyor: 'Siz[in] birliklerinizin Pulia ve Suriana halkına (yardıma) gelmesine izin verin.'* Ay. 6 - 14 *Urartu'nun hepsi çok korkmuş durumda. Onlar ordularını birleştiriyorlar, şöyle demektedir: 'Belki daha fazla kar yağdığı zaman, ona saldırabiliriz.'*²⁷

SAA 5 145 numaralı belge Urartu Kralığı'nın Kimmer saldırısı karşısında duyduğu korkuyu ve bu tehlikeden kurtulmak için ortaya konulan çabayı ortaya koymaktadır. Belgeyi gönderenin isminin kırık olduğu SAA 5 145 numaralı başka bir raporda da Kimmerlerin Uşunali²⁸'de kamp kurduğu ifade edilmekte-

26 Urmiye Gölü'nün batısına ya da güneybatısına yerleştirilebilir. Bazı araştırmacılar bu şehri, Van Gölü ile Urmiye Gölü arasında kalan Başkale'ye lokalize etmektedirler. C. F. Lehmann-Haupt ve A. Çilingiroğlu bu görüşü savunan önemli araştırmacılarıdır. M. Salvini ve O. W. Muscarella ise Uesi'yi Urmiye Gölü'nün batısındaki İran sınırları içerisindeki Qaleh İsmael Aga'ya yerleştirmektedirler. F. Thureau-Dangin, Uesi'nin Van Gölü'nün güneybatı kıyısında Bitlis civarında aranması gerektiğini belirtir. M. Van Loon, Uesi'i İran'ın güneybatısında yer alan bir Urartu yerleşmesi olan Qalatgah'a lokalize etmektedir. S. Parpola ve M. Porter da aynı görüştedir. L. Levine ve P. Zimansky ise Uesi'yi Urmiye Gölü'nün güneybatısındaki Uşnu şehrine lokalize etme eğilimindedir. Bkz. Carl Ferdinand Friedrich Lehmann-Haupt, *Armenien einstundjetzt*, II/1, Berlin-Leipzig 1926, s. 310, 317; Altan Çilingiroğlu, "The Eighth Campaign of Sargon II," *Jahrbuch für keinasiatische Forschung (= Anadolu Araştırmaları 4-5)*, 1976-1977, s. 252-269; Mirjo Salvini, "On the location of Hubuskia: with regard to a recent proposal", *SAAB* 11: 1997, s. 110; Oscar White Muscarella, "The Location of Ulhu and Uişe in Sargon II's Eighth Campaign, 714 B.C.", *Journal of Field Archaeology*, 13(4), 1986, s. 467; Oscar White Muscarella, "Qalatgah: An Urartian Site in Northwestern Iran", *Expedition*, XIII/3-4, 1971, 44-49; François Thureau-Dangin, *Une Relation de la Huitième Campagne de Sargon*, Paris 1912., s. VI - X; Maurits van Loon, "The Inscription of Ishpuini and Meinua at Qalatgah, Iran", *JNES*, 34 (3), 1975, s. 205; Simo Parpola and Michael Porter, *The Helsinki Atlas of The Near East in The Neo-Assyrian Period*, Finland, 2001, s. 18; Louis D. Levine, "Sargon's Eighth Campaign," in *Mountains and Lowlands: Essays in the Archaeology of Greater Mesopotamia (= Bibliotheca Mesopotamia 7)*, Malibu 1977, s. 143; Paul Zimansky, "Urartian Geography and Sargon's Eighth Campaign", *JNES* 49: 1990, s. 16; Lanfranchi, 1995: 130; Julien Reade, "Iran in the Neo-Assyrian Period," in M. Liverani (ed.), *Neo-Assyrian Geography*, Rome 1995, s. 35; Oscar White Muscarella, "Sargon II's 8th Campaign: An Introduction and Overview." *Archaeology, Artifacts and Antiquities of the Ancient Near East*, 2006, s. 523-533.

27 SAA 5 145: öy. 1- ay. 14.

28 Zağros Dağları'nda, muhtemelen Waisi civarında, bir bölge. Bkz. Bu bilgi 20.03.2020 tarihinde belirtilen siteden alınmıştır: <https://www.ucl.ac.uk/sargon/people/gods/places/>

dir.²⁹ Raporlarda geçen Hubuškia³⁰, Waisi (Uesi) ve Uşunali gibi yerleşmelerin konumları, Kimmerler'in Transkafkasya'dan değil de İran yaylasından Urartu topraklarına geldikleri yönündeki iddiaları güçlendirmektedir. Asur'a gönderilen raporlar bölgedeki Kimmer tahditinin sonuçlarını da ortaya koymaktadır. Kumme³¹'ye kralliyet temsilcisi (*qēpu*) olarak atanmış olduğu düşünülen ve sınır bölgesindeki istibarattan sorumlu olan Aşşūr-rēšūwa'nın bölgeden topladığı bilgileri içeren istihbarat raporunda, Urartu Kralı I. Rusa'nın Manna bölgesinden gelen Kimmerler karşısında Waisi kenti civarında yenilgiyi söylemektedir. Raporda anlatılanlar II. Sargon'un MÖ 714'teki Sekizinci Seferi'yle aynı yıl içinde ya da hemen öncesinde MÖ 715 yılında gerçekleşmiş olmalıdır.³² Buradaki diğer bir husus da Kimmerlerin saldırısının Asur'a avantaj sağlamış olabi-

29 SAA 5 144 öy. 1 - ay. 11; CTN 2 no. 243.

30 Hubuškia'nın lokalizasyonu Eskiçağ'daki problemlilerden birisidir. G. B. Lanfranchi, ilk öneri olarak Hubuškia için Urmiye Gölü ile Van Gölü arasında Asur'un kuzeyinde yer alan dağlık bölgedeki Hakkari Yüksekova'ya bakılması gerektiğini söylemektedir. L. Levine de bu görüşü savunanlardandır. İkinci seçenek için ise Hubuškia'nın Aşağı Zap Vadisi'nde aranması gerektiğidir. Kinnier Wilson bu görüşün ilk savunanlardandır. O. III. Salmanassar'ın Black Obelisk'inde yazdığı Dayyan-Aşşur'un Yukarı Zap'ı geçerek Hubuškia'dan vergi alması bilgisinden hareketle bu yerin Mannalar, Medler ve İskitlerle ilişkili bir noktada Urmiye Gölü'nün güneyinde yada güneybatısında aranması gerektiğini söylemektedir. Bu görüş J. Reade ve P. Zimansky tarafından da desteklenmektedir. Üçüncü bir öneri ise H. F. Russell tarafından ortaya atılmıştır. Bu teze göre de Hubuškia, Erbil'de yer alan Revandiz'in doğusu ve Muşşir şehrinin güneyinde aranmalıdır. M. Salvini, II. Sargon'un Sekizinci Seferi sırasında Uesi'den hareketle Hubuškia'ya geldiğini, dolayısıyla Uesi'ye yakın olabileceğini ve bu yerin Büyük Zap'ın yukarısında aranabileceğini söylemektedir. Diğer yandan Zağros Dağ silsilesinin güneydoğusunda da olabileceği ifade edilmektedir. Giovanni Battista Lanfranchi, "Assyrian Geography And Neo-Assyrian Letters The Location of Hubuskia Again", in Mario Liverani (ed.), *Neo-Assyrian Geography*. Roma, Università di Roma "La Sapienza": 1995, 27-137, s. 127. Levine, a.g.m., s. 135-151; James V. Kinnier Wilson "The Kurba'il Statue of Shalmaneser III", *Iraq*, Vol. 24, No. 2, 1962, s. 109-110; Reade, 1994, a.g.m., s.185; Zimansky, a.g.m., s. 19-20, H. F. Russell, "Shalmaneser's Campaign to Urartu in 856 B.C. and the Historical Geography of Eastern Anatolia according to the Assyrian Sources", *Anatolian Studies*, 34: 1984, s. 196-198; Salvini, a.g.m., 109-114.

31 S. Dubovský, Ulluba (Zaho)'nın kuzey batısına lokalize edilen Kumme'nin Türkiye sınırları içerisinde olduğunu belirtmektedir. J. N. Postgate, Kumme için Zaho bölgesini önermektedir. K. Radner ise, Kumme'nin Habur Çayı'nın aşağı kesiminde aranması gerektiğini ifade etmektedir ve Kumme'nin Türkiye'nin güneydoğusunda Şırnak'ta yer alan Beytüşşebap'a yakın olduğunu önermektedir. Peter Dubovský, *Hezekiah and the Assyrian Spies: Reconstruction of the Neo-Assyrian Intelligence Services and Its Significance for 2 Kings 18-19*, *Biblica et Orientalia* 49. Rome: Pontifical Biblical Institute 2006, s. 50; Micheal Roaf, *Cultural Atlas of Mesopotamia and the Ancient Near East*. New York/Oxford 1990, s. 231; John Nicholas Postgate, "Assyria: The Home Provinces", in Mario Liverani (ed.), *Neo-Assyrian Geography*, Rome: Università di Roma "La Sapienza", 1995, s. 7; Karen Radner, "Between a Rock and a Hard Place: Musasir, Kumme, Uku and Šubria – the Buffer States between Assyria and Urartu", in S. Kroll et al. (ed.), *Urartu-Bianili*, *Acta Iranica* 51, Leuven 2012, s. 255.

32 Josette Elayi, *Sargon II, King of Assyria*, SBL Press, Atlanta 2017, s. 139; Krzysztof Jakubiak, "Some remarks on Sargon II's eighth campaign of 714 BC" *Iranica Antiqua* 39, 2004, s. 192; Askold Igorevich Ivantchik, *Les Cimmériens au Proche-Orient* (Orbis Biblicus et Orientalis, 127), Fribourg Suisse, Göttingen 1993, s. 47.

Görüş

Akademik
Bakış

36

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

leceğidir. Eğer gerçekten de Kimmer saldırısı II. Sargon'un Sekizinci Seferi'den önce gerçekleşmiş ise, bu durumun Asur'a avantaj sağlamış olması muhtemeldir. Raporda Urartu'nun yenilgisi şöyle anlatılmıştır:

Öy. 2 - 3 [B]u Aşşur-reşuwa'nın raporuydu. (Aşağıdaki raporla ilgili olarak) benim huzuruma gelen Saray habercisinin vekili [Şulmu]-Bel. Öy. 4 - Ay. 2 Urzana bana (şöyle) yazdı: "Urartu kralının askeri birlikleri Kimmerlere karşı yaptığı seferde yenildi. Waisi valisi öldürüldü; henüz ayrıntılı bilgiye sahip değiliz, ancak elimize ulaşır ulaşmaz size detaylı bir rapor göndereceğiz"³³

Aşşur-rēşūwa'nın gönderdiği bu rapor Urartu sınırından Asur'a bilgi sağlayan çeşitli kaynaklardan elde edilmiş bilgileri ihtiva etmekteydi. Raporun devamında ise Birate valisi Nabû-le'i'nin paylaştığı bilgiler yer almaktaydı. O, Urartu'nun yenilgisini ve kralın ülkesine kaçtığını şu ifadelerle bildirmektedir:

Ay. 4 - 6 Bu Aşşur-reşuwa'nın raporudur. Birate valisi Nabû-le'i bana (şöyle) yazdı: Ay. 7 - 15 "Urartu kralının haberleriyle (istihbaratlarıyla) ilgili olarak sınırdaki kalelerin gardiyanlarına yazdım ve onlar (bana bunu söyledi): 'Askeri Birlikleri, Kimmerlere karşı yaptığı seferde tamamen yenildi. Askeri birliklerinin yanında bulunan üç ileri geleni öldürüldü; O kendisi kaçtı ve ülkesine girdi, ancak ordusu henüz (geri) dönmedi.'³⁴

Aşşur-reşuwa'nın II. Sargon'a yazdığı bir diğer belge olan SAA 5 92 (ABL 146) numaralı istihbarat raporu ise yenilgiden sonraki gelişmelere ışık tutmaktadır. Bu belgede geçen Guriania'nın nerede olduğu bilim dünyasında birçok tartışmaya neden olmuş ve araştırmacılar Guriania'nın lokalize edilebileceği yerlerden hareketle Kimmerlerin yurtlarının yerini tespit etme çabası içerisinde girmişlerdir. Aşşur-reşuwa'nın gönderdiği belgenin tercümesi şu şekildedir:

Öy. 5 - 7 Guriania Urartu ve Kimmer Ülkesi arasındaki bir bölgedir; Urartu kralına haraç verir. Öy. 8 - 14 Urartulular, Kimmerlere karşı sefere çıktığında ve Urartular yenilgiye uğradığında, Orduların hepsi oradan [Guriania/ya] [...]/di, bu bir bölümünü [...] ve diğerlerini esir olarak aldılar [...]. Öy. 15 - 16 [Urartu kralı] düşmandan [kaçtı]ğında...³⁵

Devamı kırık olan bu istihbarat raporu Asur kaynaklarında sürekli olarak karşımıza çıkacak olan "Kimmer ülkesi" tabirinin görüldüğü ilk belge olma özelliğine sahiptir. Ancak belgedeki bilgiler "Kimmer ülkesi"nin yerinin tespiti noktasında bir çok tartışmayı da beraberinde getirmiş ve Kimmer ülkesinin yeri konusu araştırmacılar arasında en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. SAA 5 92 istihbarat raporu tartışmaların odağında yer almaktadır ve belgede geçen Guriania'nın yerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi Kimmer ülkesinin yerinin tespitinde önem arz etmektedir. Ancak ne yazık ki Guriania'nın yerinin tespiti ile ilgili kesin bir yer tayini yapılamamaktadır ve araştırmacılar ara-

33 SAA I 30: Öy. 2 - Ay. 2

34 SAA I 30: Ay. 4 - 15

35 SAA 5 9: Öy. 5 - 16

Gazi

Akademik
Bakış

37

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

sında farklı görüşler mevcuttur. Kimmer ülkesinin yeri üzerine ortaya atılan ilk görüş, Urartu'nun kuzeyinde olduğu yönündedir. Bu ilk grup, Kimmer ülkesinin Urartu'nun kuzeyinde, yani Transkafkasya'da, Kuzey Ermenistan veya Güney Gürcistan topraklarında yer aldığını düşünmektedirler.³⁶ D. T. Potts, Guriania'nın lokalizasyonunun belirsiz olmasına rağmen birçok araştırmacının bu yeri Kafkasya'nın merkezine yerleştirdiğini söylemektedir. D. T. Potts, Urartu yazıtlarında yer alan mevcut bilgilerden de yola çıkarak Guriania'nın Çıldır Gölü yönünde Sevan Gölü'nün güneydoğusuna yakın bir bölgede olabileceği ihtimalinden söz etmektedir. Potts bu yerin Kafkasya'da olması gerektiği üzerinde durmaktadır.³⁷ Sovyet akademisyenler de yaptıkları araştırmalarda, Guriania'nın Kura Nehri ve Çıldır Gölü arasında yer aldığını iddia etmektedirler. Hatta II. Sarduri'nin yıllıklarında geçen Kur'an (*qu-ri-a-né-né*) ile Guriania'nın aynı olduğunu iddia etmektedirler³⁸ A. Ivantchik de Guriania'nun Urartu'nun kuzeyinde yer aldığını savunan görüşe yakındır. A. Ivantchik, SAA 5 92 (ABL 146) numaralı belgeden hareketle söz edilen Guriania bölgesinin Urartululara haraç verdiğini, yani krallığın bir parçası olmadığını, sadece vassal statüde bulunduğunu belirtmektedir. Mektupta anlatılan durumun Urartu'nun kuzeyindeki durumu ortaya koyduğunu, bu sebeple Kimmer ülkesinin Urartu'nun kuzeyinde aranması gerektiği fikrini mantıklı bulmaktadır.³⁹ G. Melikishvili'ye göre de, burası Kars'ın kuzeyinde Çıldır Gölü yakınında Urartu'nun kuzeybatı sınırında yer alıyor olmalıdır.⁴⁰ J. M. Hone ve P. L. Dickinson ise Guriania'yı Kafkasya'da ararlar. J. M. Hone Guriania'yı Gürcistan'ın batısına lokize ederken, P. L. Dickinson buranın Gürcistan'ın güneybatısında olduğunu savunmaktadır.⁴¹

Bazı araştırmacılar ise Guriania'nın Kapadokya'da olduğu tezini savunmaktadır. Bu görüşün temeli Horenli Musa'nın (Moses Khorenatsi) eserine dayanmaktadır. Bu yazar Gamir ve Kapadokya'yı aynı coğrafi alan olarak değerlendirilmektedir.⁴² S. V. Makhortykh da "Kimmeriytsi i Drevniy Vostok (Kimmerler ve Antik Doğu)" isimli makalesinde Guriania'nın batıda kaldığını iddia etmektedir. O, Antik Grek yazarlarının da verdiği bilgilere dayanarak bu bölgenin Anadolu'da aranması gerektiğini iddia etmektedir.⁴³

- 36 Askold İgorevich Ivantchik, "The Current State of the Cimmerian Problem", *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 7, 2001, s. 310
- 37 Daniel T. Potts, "Guriania, Γουρράνιοι and the Gūrān" in S. Gaspa et al. (eds.), *From Source to History: Studies on Ancient Near Eastern Worlds and Beyond : Dedicated to Giovanni Battista Lanfranchi on the Occasion of His 65th Birthday on June 23, 2014*. Münster: AOAT 412, 2014, s. 561 – 566.
- 38 Kristensen, *a.g.e.*, s. 13.
- 39 Ivantchik, *a.g.m.*, s. 311 – 313.
- 40 Tadeusz Sulimirski and Timothy Taylor, "The Scythians", in John Boardman et al. (eds.) *Cambridge Ancient History* (CAH), III/2, Cambridge University Press, 1991, s. 558-559.
- 41 Potts, *a.g.m.*, s. 563.
- 42 Kristensen, *a.g.e.*, s. 13.
- 43 S. V. Makhortykh, "Kimmeriytsi i Drevniy Vostok", *VDI (Vestnik drevney istorii)* 2, 1998, s. 95 -104.

Görüş

Akademik
Bakış

38

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Diğer bir grup araştırmacı ise Guriania'nın doğuda kaldığını iddia etmektedir. Bu görüşü savunan araştırmacılardan birisi K. Deller idi. K. Deller'e göre, SAA 5 145 (ABL 112)'te geçen "*URU.SU-ri-an-a*" yer ismi SAA 5 92 (ABL 146)'de "*URU.Gu-ri-a-na-a*" şeklinde okunmuş olmalıdır. Buradan hareketle K. Deller, Guriania ile Suriania'nın aynı olduğunu düşünmektedir.⁴⁴ Eğer Deller'in önerisi doğru ise Guriania'nın, Manna topraklarında aranması gerekmektedir. Yeni Asur metinleri konusunda uzman G. B. Lanfranchi de Guriania'nın Urartu'nun güneydoğu sınırlarında Urmiye Gölü'ne yakın bir konumda olduğunu iddia etmektedir.⁴⁵ Bu görüş de aslında Guriania'nın Manna topraklarında bulunduğu teziyle örtüşmektedir. Sonuç itibarıyla raporlarda Kimmerlerin Urartu bölgesine geldiklerinde zikredilen Hubuşkia, Waisi (Uesi) ve Uşunali yer isimleri de dikkate alındığında Guriania'nın Manna bölgesinde aranması daha doğru olacaktır. Bu bilgiler ışığında Kimmerlerin güneye gerçekleştirdikleri göç sonucu Zağros Dağları civarında İran yaylasını yurt edinmiş oldukları fikri kabul edilebilir bir tez olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak Kimmerlerin yaşam tarzlarından dolayı onların bir bölgede sabit kalmadıkları ve sürekli hareket halinde olduklarını da unutmamak gerekir.

Asur raporları Urartu'nun II. Argişti zamanında da Kimmerler karşısında yenilgiye uğradığını rapor etmektedir.⁴⁶ Sanherib'in babası II. Sargon'a sunduğu SAA 1 32 (ABL 197) numaralı mektup, Urartu askeri birliklerinin Kimmerler karşısında kesin bir yenilgi aldığını bildirmekteydi. Araştırmacılar tarafından MÖ. 708/707 yılında tarihlenen bu savaşın Kapadokya'nın doğusunda vuku bulunduğu tezi ortaya atılmıştır.⁴⁷ Böylece Kimmerler giderek batıya Asur hakimiyet sahasındaki Geç Hitit Devletleri sınırlarına gelmiş bulunuyorlardı. Velihaht prens Sanherib'in Ukkulu'dan elde ettiğini söylediği rapor şu şekildedir:

Öy. 1 - 7 *Efendim krala, : hizmetkarınız Sin-ahhe-riba (Sanharib). Efendim krala iyi sağlık (dilerim). Asur iyidir, tapınakları iyidir, kralın kaleleri iyidir. Efendim kral, gerçekten memnun olabilir.* Öy. 8 - 18 *Ukkulu bana (bu mesajı) gönderdi: 'Urartu kralının askeri birlikleri, Kimmerler'e karşı yaptığı askeri seferde tümüyle yenilgiye uğrattıldı; onun valilerinden 11 tanesi askeri birlikleri (yle birlikte) bertaraf edildi; Onun iki tane başkomutanı ve iki tane valisi [esir alındı]. O kendisi ülkesinin [yön/ticilerini [...]] geldi [... yola] çıktı [.....] [..... içinde] görevlendirdi/yerleştirdi.'*⁴⁸

44 Karlheinz Deller, "Ausgewählte neuassyrische Briefe betreffend Urartu zur Zeit Sargons II.", in P. E. Pecorella and M. Salvini (Eds.), *Tra lo Zagros e l'Urmia. Ricerche storiche ed archeologiche nell'Azerbaijan Iraniano*, Rome 1984, p. 98; SAA 5 145: Ay. 5; SAA 5 92: Öy. 5.

45 Ivantchik, 2001: 313; Giovanni B. Lanfranchi, "I Cimmeri: Emergenza delle elites militari iraniche nel Vicino Oriente (VIII-VII sec a.c.)", *HANE/S 2*. Padova: S.a.r.g.o.n. Editrice e Libreria 1990, s. 26 -30

46 İlhami Durmuş, "Anadolu'da Kimmer ve İskitler". *Belleten*, Cilt: LXI – Sayı: 231, 1997, s. 273.

47 Sulimirski and Taylor, a.g.m., s. 558-559.

48 SAA 1 31 (ABL 197)

Gazi

Akademik
Bakış

39

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Sanherib mektubunda raporun kendisine Ukkulu tarafından gönderildiğini ifade etmektedir. Bu da Kimmer faaliyetlerinin Ukku bölgesine yakın bir alanda gerçekleştiğine işaret etmektedir. Buradan hareketle Ukku'nun lokalizasyonu Kimmerlerin etkin oldukları bölgenin tespitinde önem arz etmektedir. S. Parpola ve M. Porter Ukku'yu Türkiye sınırları içerisindeki Şırnak ile eşleştirmektedir.⁴⁹ K. Radner ise Ukku için Hakkâri'yi önermektedir.⁵⁰ T. Bryce da, S. Parpola ve M. Porter'in önerisini destekler nitelikte bu şehrin Cudi Dağı eteklerinde olduğunu söylemektedir.⁵¹ Sonuç itibarıyla araştırmacıların işaret ettiği yerler coğrafi olarak birbirine yakın alanları göstermektedir ve bu bilgiler Kimmerler etkinlik alanlarını biraz daha batıya kaydırmışlardır. Böylece Kimmerler, artık Geç Hitit devletlerinin coğrafi sınırları içerisine girmeye başlamışlardır. Belgeler, Sanherib'in Urartu'nun yenilgisinden sonraki durumu babasına bildirmeye devam ettiğini göstermektedir. İştahup bölgesinde faaliyet gösteren İtu'alı⁵² bir kişiden sağlanan istihbarat Urartu'nun Kimmer yenilgisi sonrasında yaşadığı korkuyu gözler önüne sermektedir. İştahup şehrinin Zikurtu⁵³ bölgesinde olduğu düşünülmektedir.⁵⁴ Bu bilgiden yola çıkarak Kimmerlerin Urmiye Gölü'nün batısında Asur sınırlarına daha da yaklaştığını söyleyebiliriz. Böylece Kimmerler, Urartu ile savaşlarından birkaç yıl sonra, Asur sınırını geçmeye çalışmışlardır. Bu eylemler Asur'un Anadolu sınırlarında gerçekleşmiş olabilir. II. Sargon'un son seferi olan ve ölümüyle sonuçlanan MÖ 705'teki Tabal seferi⁵⁵ bölgedeki Kimmer faaliyetleriyle ilgili olmalıdır.⁵⁶ Bu bilgilere dayanarak bazı araştırmacılar, II. Sargon'un ölümüyle sonuçlanan Anadolu seferi sırasında rakipleri arasında Kimmerlerin de olduğu tezini ileri sürmüşlerdir.⁵⁷

49 Bkz. Parpola and Porter, *a.g.e.*, s. 17.

50 Radner, 2012, *a.g.m.*, s. 258

51 Trevor Bryce, *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia: From the Early Bronze Age to the Fall of the Persian Empire*, London; New York: Routledge, 2009, s. 735.

52 İtu'alılar (İtu'u/Utu'u) Arami kabileleriyle ilişkili olarak görülmektedir. İtu'alıların yaşadığı alan Iraktaki Al-Anbar eyaletine bağlı Hit şehrine veya Orta Dicle bölgesine yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bkz. Tamás Dezső, *The Assyrian Army: The Structure of the Neo-Assyrian Army as Reconstructed from the Assyrian Palace Reliefs, 1. Infantry* (Antiqua et Orientalia 2. Assyriologia 8/1). Budapest 2012, s. 152-153; Parpola and Porter, 2001: 11; Mikko Luukko, "Gurranes and Itu'aeanes in the Service of the Assyrian Empire", in Dušek, J. and Mynářová, J. (eds.). *Aramaean Borders: Defining Aramaean Territories in the 10th–8th Centuries B.C.E.*, Leiden: Brill, 2019, s. 95.

53 Urmiye Gölü'nün doğusunda lokaliz edilmeye çalışılmaktadır. Zimansky, *a.g.m.*, s. 14.

54 SAA I 32; ND 2608; SAA I 9 157; Henry W. F. Saggs. "The Nimrud Letters, 1952: Part IV", *Iraq*, Vol. 20, No. 2, 1958, s. 199.

55 "[Sargon] 118. yılında Tabal'a [yürüdü]" Albert Kirk Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles* (Texts from Cuneiform Sources 5), New York 1975, Chronicle I: ii 6; Jean-Jacques Glassner, *Mesopotamian Chronicles*, Society of Biblical Literature, B. R. Foster (ed.), Atlanta 2004, s. 205

56 L. Gürkan Gökçek, *Asurlular, Bilgin Kültür Sanat Yayınları*, Ankara 2015.

57 Sarah Melville, "Kings of Tabal: Politics, Competition, and Conflict in a Contested Periphery," in Seth Richardson (ed.), *Rebellions and Peripheries in the Mesopotamian World*. American Oriental Series 91. Winona Lake: Eisenbrauns 2010, s. 99; Tamás Dezső, "The arrowheads from Grd-i Tle (Rania Plain, Iraq)", *Dissertationes Archaeologicae* Ser. 3, No. 5, 2017, s. 97-112, s. 99; Hayim Tadmor, Benno Landsberger and Simo Parpola, "The Sin of Sargon and Sennacherib's Last

Asarhaddon Dönemi (MÖ 681 - 669) Belgelerinde Kimmerler

II. Sargon'un Anadolu seferinde ölmesinden sonra yerine geçen oğlu Sanherib döneminde Asur kaynaklarında Kimmer ismine raslanılmaması ilginçtir. Üstelik II. Sargon'un ölümünde Kimmer etkisi söz konusu iken Sanherib kaynaklarında Kimmerlerden söz edilmez. Bu, Sanherib'in güney ve batı yönüne seferler düzenleme politikasıyla açıklanabilir. Kimmer ismi Asur kaynaklarında tekrar görülmesi ise Sanherib'in oğlu Asarhaddon dönemindedir. Bu dönemde Kimmerlerden Asur belgelerinde sıkça söz edilmektedir ve Asur sınırlarında artan bir Kimmer baskısı söz konusudur. Asarhaddon dönemi belgeleri Kimmer tehdidinin Asur'u ne denli tedirgin ettiğinin ispatı niteliğindedir. Asur kronikleri de Anadolu'da Kimmer tehdidine kanıtlamaktadır. Asarhaddon 679 yılında Şubuhnu⁵⁸ da bir Kimmer katliamını rapor etmektedir.⁵⁹ Bu olaydan sonra Asarhaddon'un Anadolu seferine çıkması ve ilk seferleri arasında Kimmer seferinin olması bu tehdidin boyutunu gözler önüne sermektedir. Asarhaddon tarafından Aşşur'a ithaf edilen taahhüt niteliğindeki SAA 9 3 numaralı belge de Asarhaddon'un Kimmer seferi öncesine ait olabilir. Belgede Asur kralı, tanrısı Aşşur'a Kimmerleri yenilgiye uğratacağının sözünü vermektedir. Belgede şu ifadeler yer almaktadır:

i 27 /Din|leyin, Asurlular! i 28-34 [Kral] düşmanınun yenilgiye uğrattı. [sizi]n [kralınız] güneşin [battığı andan] güneşin [doğdu]ğu [zamana kadar], güneşin [doğduğu andan] güneşin [battığı] [ana kadar] düşmanınun ayağı [altına] aldı! i 35 [Meli]d i yıkacağım, i 36 [...] [yı]ka[cağım] ii 1 - ii 2 Kimmerleri onun eline teslim edeceğim, Elippi topraklarını ateşe vereceğim. ii 3--ii 7 Aşşur ona dört bölgenin tamamını verdi. Güneşin doğduğu (yerden) batığı (yere) kadar ona eşit bir kral yoktur; O güneş kadar parlak bir şekilde ışıldıyor.⁶⁰

Asarhaddon'un halkına ve tanrı Aşşur'a verdiği sözü tutmuş olduğunu yıllıklarından öğreniyoruz. Asarhaddon bu askeri seferinde sadece Kimmerler ile değil onlarla müttefik olan Hilakku ile de savaşmak zorunda kalmıştır.⁶¹ Asur kralı MÖ 679'da Hıbuşna⁶² da Kimmer kralı Teuşpa'yı yenilgiye uğratmıştı.⁶³

Will". SAAB 3, 1989, s. 28; Elayi, *a.g.e.*, s. 103; Sulimirski and Taylor, *a.g.m.*, s. 559.

58 Kybria ile Kilikya'daki modern Ereğli'ye yakın olmasına rağmen, Van Gölü'nün güneyinde Hubuşkia da önerilmektedir. Bkz. Albert Kirk Grayson. "Assyria: Sennacherib and Esarhaddon (704-669 B. C.)", in John Boardman et al. (eds.), *The Cambridge Ancient History (CAH) 3/2. The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries B.C.*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 1991b, s. 127.

59 Grayson, 1975, *a.g.e.*, Chronicle 14: 6-9.

60 SAA 9 3: i 27 – ii 7.

61 Durmuş, *a.g.m.*, s. 275.

62 Modern Ereğli yakınındaki Kibyra ile eşleştirilme çalışılmaktadır. Aynı zamanda geç-hitit şehri Hibişna olduğu da düşünülmektedir. Shigeo Yamada, *The Construction of the Assyrian Empire. A Historical Study of the Inscriptions of Shalmaneser III (859-824 BC) Relating to His Campaigns to the West. Culture and History of the Ancient Near East Vol.3*, Leiden; Boston; Köln 2000, s. 213; Bryce, 2009: 320-321.

63 Andreas Fuchs, "Assyria and the North: Anatolia", in Eckart Frahm (ed.), *A Companion to Ass-*

Gazisi

Akademik
Bakış

41

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

İki ordu Kilikya'da karşı karşıya gelmiştir. Asarhaddon yıllıklarında Kimmerlere karşı aldığı zaferini şu ifadelerle dile getirmektedir:

"*Dahası evi uzakta bulunan bir barbar olan Kimmerli Teuſpa'yı tüm ordusuyla birlikte Hubuſna ülkesi topraklarında kılıcımla vurdum.*"⁶⁴

Bu sefer sırasında Hilakku'nun da Asarhaddon'un öfkesinden nasibini aldığı yıllıklara yansımıştır. Asarhaddon, Tabal'ın sınırında yer alan Hilakku ülkesi insanların boyunlarının üzerinde yürüdüğünü ve belgedeki birçok şehri ele geçirecek yağmaladığını ifade etmektedir.⁶⁵ Asarhaddon'un Anadolu seferi istediği sonucu vermemiş olabilir. Anadolu'da hala Kimmer tehdidinin devam ettiği görülmektedir. Üstelik Anadolu'daki başka krallarda Kimmerler ile ortak hareket etmekteydi. Asarhaddon'a ait kehanet metinleri Kimmerlerin Anadolu sınırlarındaki hareketleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. SAA 4 1 numaralı sorgu metninde Asur kralı, Kimmerlerin Tabal kralı Mugallu ve Frig Kralı Midas (Muşkili Mita) ile işbirliği içerisinde Melid'e saldırıp saldırmayacağını öğrenmeye çalışmaktadır. Anlatılanlar Kimmer seferi öncesinde Anadolu'da var olan durumu tasvir ediyor olabilir. Ancak bazı araştırmacılar bu belgenin MÖ 678-676 yılları arasına tarihlenebileceğini söylemektedirler.⁶⁶ Asarhaddon'a ait kronikte Asur kralının 6. hakimiyet yılında Melid üzerine sefer düzenlediğini ifade etmesi⁶⁷ SAA 4 1 numaralı belgenin bu seferin öncesine tarihlenmesi gerektiği görüşünü desteklemektedir. Belge şöyledir:

Öy. 1 [*Efendim ŒamaŒ, sana sorduğum Œeyle ilgili olarak*] bana net, olumlu bir ce[vap] ver! Öy. 2-3 [*Bu gündün Sivjan [ayı (3. ay) olan bu ayın ...ıncı günü olan bu gündün], [Bu yılın gelecek ayı, Tammuz (4. ay) ayının 23'üncü gününe kadar [... günler ve geceler zarfında], (bu) iş organlara bakılarak belirlenen sürede —[bu belir/tilen süre içinde Öy. 4-6 [her iki ...] Frig [kralı], veya [onun il]e [müttefik ol]an Kimmer orduları, [veya Mugallu ve] onun il/e müttefik olan askeri birlikler, veya herhangi başka bir düşman [çabalayacak mı? ve almak için] veya Melid Œe[hrinin bir kalesini ...] plan yapacak mı?*]⁶⁸

Asarhaddon'un ŒamaŒ'a danıştığı SAA 4 13'te de Frig kralının Anadolu'daki bir kral ile ittifakına değinilmektedir. Bu metinde anlatılanlar tabletteki kırıklardan dolayı net olmamakla birlikte Midas'ın ittifak kurduğu düşünülen kralın Kimmer kralı olabileceği üzerine görüşler mevcuttur.⁶⁹ Ne yazık ki bu belgede ne Kimmerlerden ne de kral isminden söz edilmektedir. Bu metin bir ittifaka işaret etse de kısa süre sonra Kimmerler yönlerini Frig krallığı üzerine

yria, Blackwell Companions to the Ancient World, New Haven 2017, s. 256.

64 RINAP 4 I: iii 43 – iii 46

65 RINAP 4 I: iii 47 - iii 55.

66 Susanne Berndt-Ersöz, "The Chronology and Historical Context of Midas", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* Bd. 57, H. 1, 2008, s. 23.

67 Grayson, 1975, *a.g.e.*, Chronicle 14, st. 15.

68 SAA 4 I: 1 – 6.

69 Berndt-Ersöz, *a.g.m.*, s. 19.

çevirerek Midas'ın krallığını işgal etmişler ve Anadolu'da büyük bir yıkıma yol açmışlardır.⁷⁰ Antik Yunan coğrafyacısı Strabon da Midas'ın Kimmer saldırı sonucu hayatına son verdiğini yazmaktadır.⁷¹ Böylece Midas MÖ 696'da değil de MÖ. 677'de ölmüş olmalıydı. Diğer bir ihtimal de Midas ismini taşıyan birden fazla Frig kralının olabileceğidir.⁷²

Kimmerler Anadolu'nun içlerine yönelmiş olsalar da, Asur sınırları için hala tehdit olmaya devam ettikleri belgelere yansımıştır. Asur devlet arşivleri içerisinde yer alan SAA 4 17 numaralı kehanet metninde de Asur kralı Şamaşa Kimmerler ve Kilikya hakkında bir takım sorular sormaktadır. Bu belge de SAA 4 1 ile benzer kaygıları taşıyor olmalıdır. Bu kehanet metninde anlatılanlar şöyledir:

Ay. 0 [Brak Azin ver onlar çıkarılsın] ve kaldırılsın! Ay. 1 - 3 [Büyük efendim Şamaş, ister K]immer [birlikleri ister ...lar birlikleri, veya] Kilikyalı [birlikleri] [.....] sana soruyorum. Ay. 4 [.....] ilçelere/bölgelere gidecek [.....] Ay. 5 U[.....] topraklarında oturan [...] Ay. 6 - 9 [... savaş] yapacak [.....] [Bu koç] içinde [mevcut ol], sizin büyük ilahlığınızın [buyurduğu kehanetler aracılığıyla] [(onun içine) kesin olumlu bir cevap] faydalı planlar, [olumlu, uğurlu] alametleri [yerleştire ve ben (onları) görebileyim].⁷³

Anadolu'da bunlar gerçekleşirken Asur kralı çeşitli cephelerde birçok düşmanla mücadele etmek zorundaydı. Asarhaddon, Kimmerler gibi konargöçer bir kavim olan İskitler ile de Medya bölgesinde bir savaşa tutuşmuştu. Asarhaddon Til Barsip (Tell Ahmar) Steli'nde bölgedeki Barnake, Manna ve İskitlere karşı Asur kralı sefer çıktığını, onları yenilgiye uğratarakve İskit lideri İspakai'yi öldürdüğünü (MÖ 678) ifade etmektedir.⁷⁴ Asur'un bu zaferinden sonra İskitlerin idaresi Bartatua'ya geçmiştir. Asarhaddon'un kazanmış olduğu zaferlerin bir süreliğine de olsa Kimmer ve İskit tehlikesini bertaraf etmiş olduğu düşünülebilir. Hatta bazı belgeler Asur'un Kimmerler ile saldırmazlık antlaşması yaptığını da işaret etmektedir. Kâhin Bel-uşezib'den gelen SAA 10 111 (ABL 1237) numaralı kehanet metni bunu gözler önüne sermektedir. Belgede şu ifadeler yer almaktadır:

Öy. 9 - 16 *Eğer kral ordusuna 'Manna'yı işgal et' diye yazarsa, bütün ordu istila etmemelidir; (sadece) süvari ve profesyonel birlikler istila etmelidir. 'Mannalar emrinizde, biz uzak durmalıyız' diyen Kimmerler - belki de bir yalandı; onlar tanrı huzurunda edilen hiçbir yemini ve hiçbir antlaşmayı kabul etmeyen barbarlardır.* Öy. 17 - Ay. 3 [Savaş] arabaları ve yük arabaları geçit[te] yan yana durmalı, [savaş] arabaları ve profesyoneller (birlikler) Manna kırsal bölgesini geçirmeli ve yağmalamalı, ve geri dönmeli ve geçit[te] pozisyon almalılar.

70 Lynn E. Roller, "Phrygian and the Phrygians", in S. R. Steadman and G. McMahon (Eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia, 10,000-323 B.C.E.*, Oxford University Press, New York 2011, s. 563.

71 The Geography of Strabo: I.III.21.

72 Berndt-Ersöz, a.g.m., s. 27 - 29.

73 SAA 4 17: Öy. 9 Ay. 8

74 RINAP 4 97: 19 - 22.

Gazi

Akademik
Bakış

43

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

[Eğer] Onlar defalarca açık ülkeye girip yağmalarlarsa, Kimmerler onlara karşı avantajla sahip olmayacak, [tüm] ordu girebilir ve bizzat Manna şehirlerine karşı yönelebilirler.⁷⁵ Ay. 4 – Ay. 8 Bel, Mannaların yok edilmesini [emretti] ve ikinci kez onları efendim kralın ellerine [teslim ediyor]. Eğer bu 15 günde ay güneş ile birlikte [görülürse], o onlardan dolayı olacak, bu da Kimmerlerin onlardan uzak duracağını ve [...] işgal edileceğini gösteriyor.⁷⁵

Belgeden anlaşıldığı kadarıyla Kimmerlerle Asurlular arasında daha önceleri, Manna bölgesi üzerine bir anlaşma yapılmış olmalıdır. Burada bahsi geçen antlaşmanın Anadolu'daki Kimmerleri de bağlayıp bağlamadığı açık değildir. Zaten bu devirde geniş bir bölgede yayılım gösteren Kimmerlerin kendi aralarında bir birlikten söz etmek zordur. Bu sebeple Kimmer gruplarının bağımsız hareket ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.⁷⁶ Belge Asur'un gerçekleştireceği Manna seferi karşısında Kimmerleri engel olarak gördüğüne de işaret etmektedir. Kimmerler Manna bölgesinde etkin bir güce sahip olmalı ki, Asur ordusu Kimmerlere karşı önlem alıp, onları saf dışı bırakmanın planlarını yapmaktadır. Belgede söz edilen Güneş ile Ay'ın birlikte görülmesinden kasıt ise Güneş tutulması olmalıdır. F. M. Fales ve G. B. Lanfranchi bu belgenin Asarhaddon'un MÖ 675 yılında Manna üzerine gerçekleştireceği askeri seferle ilgili bir cevabı temsil ettiğini düşünmektedirler.⁷⁷

Kimmerlerin yukarda bahsedilen anlaşmayı bozmasında Urartu kralı II. Rusa ile yapılan başka bir anlaşmanın etkili olduğunu düşünülmektedir.⁷⁸ Urartulu Ursâ (II. Rusa)'nın Şubria bölgesinde istila yapıp yapmayacağını sorgulandığı SAA 4 18 numaralı kehanet metninde Kimmer tehtidi de sorgulanmaktadır. Bu belge Kimmerlerin Urartu ile birlikte hareket ettiğine ve Asur sınırları için tehlike oluşturduğuna işaret etmekte ve Urartu-Kimmer arasında bir anlaşma olduğunu düşündürmektedir. Bundan sonraki deliller Kimmerlerin Asur ülkesini çeşitli noktalardan tehdit etmeye başladığını göstermektedir. Bu belgeler Kimmerlerin Asur'a karşı yalnız başlarına hareket etmediğini, bölgedeki diğer güçlerle ittifak içerisinde olduklarını da kanıtlamaktadır. Asarhaddon Hubuşkia'ya habercisini gönderirse onun akıbetinin ne olacağını Şamaş'a sorduğu SAA 4 24 numaralı sorgusu da bu habercinin Kimmer veya diğer düşmanlar tarafında ele geçirilip öldürülme kaygısını yansıtmaktadır. Metinde, habercinin Kimmerler tarafından yakalanmasından korkulması, habercinin Kimmerler ve diğer düşmanlarla ilgili bilgileri Hubuşkia'ya götürdüğünü çıkarımına neden olmaktadır. Yine SAA 4 36 numaralı belgeye bakarak Kimmerlerin İskitlerle birlikte hareket ettiğini varsayabiliriz. Belgenin tercümesi şöyledir:

75 Frederick Mario Fales and Giovanni Battista Lanfranchi, "ABL 1237: The Role of the Cimmerians in a Letter to Esarhaddon", *East and West*, Vol. 31, No. 1/4 (December 1981), s. 9-33

76 Kadriye Tansuğ, "Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö. 7. Yüzyılda Asur Devleti'nin Anadolu İle Münasebetleri", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 4, 1949, s. 537.

77 Fales and Lanfranchi, a.g.m., s. 10.

78 Sulimirski and Taylor, a.g.m., s. 559.

Ay. 2 – 5 [Büyük efendi Šamaš İskit ordularının ve] Kimm[er ordularının] dışarı çıkıp çıkmayacaklarını ve [...'nin geçidi vasıtasıyla Bit-Hamban'a gidip gitmeyeceklerini, ...'nin ve] Šamaš-n[aşir] şehri [bölgesine düşmanca bir istila yapıp yapmayacaklarını, (ve) onların öldürüp , talan[edip ve yapma yap]ıp yapmayacaklarını sana [soruyorum.]⁷⁹

Asarhaddon'un İskit ve Kimmerler'in Šamaš-naşir⁸⁰ ve civar bölgelerde akın gerçekleştirip gerçekleştirmediğini tanrısına sorarak cevap aradığı SAA 4 36 numaralı belge Asur kralının İskitler ile kurduğu ittifaktan önceki bir döneme ait olmalıdır. SAA 4 37 numaralı belgede de tıpkı SAA 4 36 da olduğu gibi İskit ve Kimmerlerin Šamaš-naşir bölgesine saldırı girişiminde bulunup bulunmayacağı sorusuna cevap aranmaktadır. Asarhaddon dönemi belgeleri Kimmerlerin, Asur İmparatorluğu'nu farklı noktalardan sıkıştırdığına işaret etmektedir. SAA 4 39 ve SAA 4 40 numaralı kehanet metinlerinden Kimmer ve İskitlerin Bit-Humban⁸¹ ve Parşumaş (Pers) topraklarına kadar güneye indikleri anlaşılmaktadır. Başka bir belgede de Kimmerlerin Medya yönündeki baskısına değinilmektedir. Kehanet metninde "Kimmerler Kişassu⁸²'ya saldırıp-saldırmayacağıının cevabı sorgulanmaktadır:

Öy. 1 *Büyük efendi Šamaš, sana sorduğum şeyle ilgili bana olumlu bir cevap ver!* Öy. 2-3 *Bu ayın 3. günü, Iyyar (II) ayı , bu günden bu yılın Ab (5.) ayının 11. gününe kadar, bu 100 gündüz ve gece zarfında, (bu) iç organlara bakılarak belirlenen sürede —bu belirtilen süre içinde, Öy. 4-5 Kaştaritu onun askeri bitlikleriyle, Kimmerler askeri birlikleriyle, Medler askeri birlikleriyle veya Mannalar askeri birlikleriyle, veya herhangi başka bir düşman çabalayacak(saldıracak) ve plan yapacak mı? Öy. 6-8 Onlar baskı yoluyla, veya güçle(şiddetle), veya savaş açarak, veya bir tünel veya gedik ile veya (kuşatma) merdiveniyle veya rampa veya [koş] başları veya kitlik vasıtasıyla Öy. 9-11 veya tanrı ve tanrı[ça] isimlerini çağırarak bir anlaşma ile veya dostça ya da barışçıl müzakereler yoluyla, veya bir şehrin [ele geçiril]mesini sağlayacak herhangi bir hi[le] aracılığıyla Kişassu şehrini ele geçirecekler mi? Onlar bu şehre, Kişassu, girecekler mi? Öy. 12-13 Onlar bu şehir, Kişassu, fethedecekler mi? O, onlara teslim edilecek mi? sizin büyük tanrısallığınız onu biliyor mu? Öy. 14-16 Bu şehir, Kişassu, belirtilen süre içerisinde, herhangi bir düşman tarafından ele geçirilebilir mi? Büyük efendi Šamaš, sizin büyük tanrısallığınızın buyruğuyla, olumlu bir şekilde karar verdi mi ve onaylandı mı? O, onun kim olduğunu görebilecek, onu görecek mi? o, onu duyabilecek mi? onu duyacak mı?⁸³*

79 SAA 4 36: ay. 2 – ay. 5.

80 Kuzey Irakta Diyala Vadisi'nde yer alan bir kasaba. Bkz. Gershon Galil, "Appropriation of Land by Officials in the Neo-Assyrian Period", in G. Galil, M. Geller and A. Millard (eds.), *Homeland and Exile: Biblical and Ancient Near Eastern Studies in Honour of Bustenay Oded*, Leiden – Boston 2009 (= Supplement to *Vetus Testamentum*, CXXX), s. 102

81 İran Kirmanşah eyaletindeki Kampada kenti ile eşleştirilmektedir. Parpola and Porter, 2001: 7, map 11.

82 Belki Kişesim. Bu durumda bu şehir İran'ın İsfahan Eyaletindeki Nejafabat'a lokalize edilmektedir. Bkz. Parpola and Porter, *a.g.e.*, s. 11.

83 SAA 4 43: 1 – 16.

Görüş

Akademik
Bakış

45

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Belgenin devamında da aynı soruların tekrarlandığı görülmektedir.⁸⁴ SAA 4 45 numaralı kehanet metni de bu belgeye benzer ifadeleri barındırmaktadır. Belge, Karibtu⁸⁵ şehrinin ele geçirileceği endişesini yansıtmaktadır. Asur kralı, Tanrı Şamaş'tan Kaştaritu, Kimmerler, Mannalar, Medlerin veya herhangi başka bir düşmanın Karibtu şehrinin ele geçirip geçiremeyeceğini, Asur ordusunun bu şehirde toplanan Asur birliklerinin düşmanına karşı nöbet tutup tutamayacağını öğrenmek ve olumlu bir cevap almak istemektedir.⁸⁶ Devlet arşivleri içerisinde yer alan SAA 4 48, SAA 4 49, SAA 4 50, ve SAA 4 51 numaralı belgeler de Med bölgesinde yer alan Karkaşî şehir yöneticisi Kaştaritu'nun Mannaların, Kimmerlerin ve Medlerin Kilman şehrini ele geçirip geçirmeyeceği ile ilgili kaygıları yansıtmaktadırlar.

Kimmer tehdidi sadece Med ve Manna bölgesiyle sınırlı değildi. Asur'un güneydoğu sınırları da Kimmer taaruzlarını göğüslemek zorunda kalmıştı. SAA 4 79 numaralı metinde Asur kralı oğlu Asurbanipal tarafından Zağros Dağları'nın batı tarafında bulunan eski bir krallık ve Asur'un vassalı olan Elippi⁸⁷ ülkesi'ne baş hadım Şa-Nabû-şû'yu göndermesi durumunda, onun ve Asur askerlerinin zarar görüp-görmeyeceğini öğrenmek niyetindedir.⁸⁸ Asarhaddon, muhtemelen Elippi'nin Kimmerler ve Medler ile birlikte hareket etmesinden çekinmektedir. Çünkü bu bölge stratejik bir konumdaydı ve buranın kaybedilmesi Asur'un Elam ve İran coğrafyasındaki çıkarlarına ciddi derecede zarar verebilirdi. Bu sebeple Asarhaddon bölgede gerçekleşmesi muhtemel bir Kimmer saldırısından tedirginlik duymaktaydı. SAA 4 80 numaralı kehanet metni de SAA 4 79'daki aynı sorguları barındırmaktadır. Ancak, Asarhaddon dönemi belgelerinde baş hadım Şa-Nabû-şû'nun gönderildiği bir seferden söz edilmemektedir. Bu durumda Asarhaddon bu sorgusundan istediği cevabı alamamış ya da sefer için gerekli şartlar oluşmamış olabilir.

Yukarıda değinilen kehanet metinleri Kimmerlerin Urartu, Kilikya, Manna, Med ve Elam bölgesinde faaliyet gösterdiklerine ve onların geniş bir coğrafyaya yayıldıklarına kanıt oluşturur niteliktedir. Asur sınırlarındaki Kimmer faaliyetleri devam ettiği sırada Asarhaddon da bir takım girişimlerde bulunmuştur. Asur kralı bu tehlike karşısında direk savaşmak yerine, Kimmerlere karşı kendisini avantajlı bir konuma getirecek bir ittifak arayışı içerisine girmiş gözükmektedir.⁸⁹ Asarhaddon'un İskit-Manna ittifakını karşı bir zafer kazandığından ve İskit lideri İşpakai'yi öldürdüğünden yukarıda söz etmiştik. İşpakai'yi ölünce Herodotos'un eserinde Protothyes olarak tanıtilen Bartatua İskitlerin yeni lideri olmuştu. Asarhaddon, yeni İskit lideri ile savaşmak yerine onunla

84 SAA 4 43: ay.7 – ay. 12.

85 Lokalizasyonu yapılamamakta, ancak Med topraklarında olduğu düşünülmektedir.

86 SAA 4 45.

87 Parpola and Porter, *a.g.e.*, s. 8, Map 11.

88 SAA 4 79

89 Durmuş, *a.g.m.*, s. 280.

müttefik olma yoluna gitmiştir.⁹⁰ Asur kralı bu ittifakla Kimmerler karşısında avantajlı bir konuma gelebileceğini düşünmüş olabilir. Yine de İskitlere de tümüyle güvenmiyordu.⁹¹ İskit kralı Bartatua güçlü savaşçılara sahipti ve Urartu, Med ve Kimmerlere karşı bir iyi bir müttefik olabilirdi. Ancak, Bartatua'nın bu ittifak için Asarhaddon'un kızlarından birisini kendisine eş olarak istemesi Asur kralını rahatsız etmiştir.⁹² Asarhaddon, Bartatua'nın niyetinden emin olmak için kâhinleri aracılığıyla tanrısı Šamaš'a danıştığını görülmektedir:

Öy. 1 *Šamaš efendim sana sorduğuma (sorulara) olumlu bir cevap ver!* Öy. 2-3 *Bir kraliyet kızı (prenses) ile evlilik yapmakla ilgili olarak habercilerini gönderen İskit kralı Bartatua (ile ilgili olarak) Öy. 4-7 [Asur] kralı Asarhaddon kızını ona verirse, İskit kralı Bartatua, [Asur kralı Asarhaddon] ile iyi niyetle, gerçek ve dürüst barış sözleriyle konuşacak mı? Öy. 8 [Asur kralı Asarhaddon]'un antlaşmasını sürdürecektir mi? Asur kralı Asarhaddon'u memnun edici [her şeyi] yapacak mı?*⁹³

Asarhaddon, Bartatua ile müttefik olmak istemesine rağmen yaşadığı tedirginlik SAA 4 23 ve 24 numaralı kehanet metinlerine de yansımıştır.⁹⁴ Sonuç itibarıyla Asarhaddon, kızını İskit kralı Bartatua ile evlendirmiş ve böylece İskit-Asur ittifakı tesis edilmiştir.⁹⁵ Bu ittifak, Kuzeyparı İran için önemli bir olaydı. Bu ittifakın MÖ 676'da gerçekleştiği düşünülmektedir.⁹⁶ Asarhaddon, bu politik evlilikle İskitler ile kurduğu iyi ilişkiler kurmuş, Urartu, Manna, Kimmer ve Medlere karşı kuvvetli bir müttefik kazanmış ve bu durum Asurbanipal döneminde de sürmüştür.⁹⁷

Asarhaddon döneminde Kimmerler hakkında bilgi veren son belge ise oğlu Asurbanipal'in babasına sunduğu bir rapordur. Kimmer tehdidiyle karşılaşması ise babası döneminde, veliaht prensliği zamanında gerçekleşmiştir. Asurbanipal Kimmerler hakkındaki raporu şöyledir:

Öy. 1-2 *Efendim [krala]: hizmetkarınız Asurbanipal. Efendim krala [sağlık (diliyorum)]! Aššur, Bel ve Nabû efendim kralı kutsasın.* Öy. 3-5 *Efendim kralın hakkında 'onun senin [shuzu/ruña] gelmesine izin ver, onu sorgula ve bana rapor et' dediği Rahis-Dadi ile ilgili olarak – Onu sorguladım ve o bana şöyle dedi: Öy. 6-11 Kral beni gönderdi (şöyle söy-*

90 Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar*, İstanbul 2006, s. 177; Zaur Hasanov, *Çar İskitler* (çev. İlyas Topsakal), İstanbul, 2009, s. 8.

91 Susan Wise Bauer, *Antik Dünya Tarihi İlk Kayıtlardan Roma'nın Dağılmasına* (Çev. Mehmet Morali), Alfa Yayınları, İstanbul 2013, s. 429.

92 Eustace Dockray Phillips, "The Scythian Domination in Western Asia: Its Record in History, Scripture and Archaeology", *World Archaeology*, Vol. 4, No. 2, 1972, s. 131.

93 SAA 4 20: Öy. 1 - 8.

94 SAA 4 23; SAA 4 23.

95 Koray Toptaş, "İskit-Asur Münasebetleri", Alparslan Ceylan (ed.) *4. Uluslararası Türk Şöleni Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Güneş Vakfı, Erzurum 2016, 457-468, s. 462.

96 Sulimirski and Taylor, a.g.m., s. 565.

97 Şevket Dönmez, "Ön Asya'da İskitler", S. Koca, H. C. Yücel ve K. Çiçek (Editörler), *Türkler*, 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 42-63, s. 40

luyor): 'İyazê'nin yüzünün nasıl olduğunu görün ve bu Kimmerler hakkında bir parça fikir verecek.' Yüzünü görmeye gittim: çok korkmuştu. Ona Kimmerler hakkında sordum: 'Neden Kimmerler i yerinden ettin' ve O şöyle dedi:⁹⁸

Belgenin geri kalan kısmı kırık olduğu için İyazê'nin ne söylediğini öğrenebiliriz, ancak İyazê'nin Kimmerler karşısında yaşadığı korkuya bakarak Kimmerlerin korkulması gereken bir düşman olduğuna ve Asurluların da Kimmerlerden çekindiğine işaret etmektedir. Kimmerler hakkında bilgi veren Asur belgelerinin hepsi askeri ve siyasi belgeler değildi. Sayıları az da olsa bazı belgeler Kimmerlerin Asur toplumu içerisinde yaşadıklarını ve Kimmer mallarının Asur pazarlarında kendilerine yer bulduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin Ninive'deki bir bahçe satış belgesinde şahitler arasında bir Kimmerli de bulunmaktaydı.⁹⁹ Belge MÖ. 679'yeyani Asarhaddon dönemine tarihlenmişti.¹⁰⁰ Yine çeşitli malların listelendiği SAA 7 120 numaralı belgede "Kimmer ayakkabısı/sandaleti"¹⁰¹ ibaresi ticari olarak Kimmerler tarafından üretilen bazı ürünlerin Asur ticaret piyasası içerisinde yer aldığına işaret olabilir. Ancak bu belgelerin tarihlenmesini yapılamamaktadır.

Asurbanipal Dönemi (MÖ 669 – MÖ 627) Belgelerinde Kimmerler

Asarhaddon'un ölümünden sonra Asur tahtına geçen oğlu Asurbanipal zamanında da Kimmer tehdidi devam etmiştir. Aslında Asurbanipal Kimmer problemine pek de uzak değildi. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi babası Asarhaddon'a sunduğu bir belgede O, Kimmerler hakkında babasını bilgilendirmekteydi. Asurbanipal'in kehanet metinleri de Asur sınırlarındaki Kimmer tehdidini ortaya koymaktadır. Kâhin Akkullanu tarafından Asurbanipal'e gönderilen SAA 10 100 (ABL 1391) numaralı metin Kimmerler ile ilgili kehanetleri içermekteydi. Belgenin tercümesi şöyledir:

Öy. 9 - 12 [Eğer] Mars Perseus'a yaklaşırsa, Amurru (batı) topraklarında bir isyan olacak; erkek kardeş kardeşini öldürecek; hükümdarın sarayı yağmalanacak; ülkenin hazinesi başka bir ülkeye geçecek; ülkenin simgesi (sancağı) yıkılacak; dünyanın kralı tanrıları tarafından düşmanına teslim edilecek. Öy. 13 - 15 Bu Amurru için uğursuzluğa işaret ediyor. Sizin tanrılarınızın huzunda (yemin ederim), sizin tanrınız, ki o Aşşur, Kimmerlerin elde ettiği her türlü hakimiyeti alacak ve onu efendim krala ve|re|cek.¹⁰²

Bu belgenin devamında umman-manda tarafından gelecek bir tehditten söz edilmekte ve Kimmerler'in umman-manda olduğu ifade edilmektedir.¹⁰³

98 SAA 16 15: 1-11 (ABL 1026).

99 "Şahit Kimmerli Ubru-Harran" SAA 6 204: Ay. 8;

100 Limmu adı olarak Megiddo yöneticisi İsi-Adad-anēnu ismi verilmiştir. Bkz. SAAS 2: 51

101 "1 KUŞ.DA.E.SİR ʾa KUR.gi-mir-a.a" SAA 7 120: ii 7 – ii 8.

102 SAA 10 100: 9 – 15; bu belge Hartman tarafından ise şu şekilde tercüme edilmiştir: ". . . o batı toprakları için kötü bir kehanettir... Kimmer ülkesi her ne yapabildiyse, kötü (?) o buraya gelmeyecek; efendim krala, o gelmeyecek (?)" bkz. Louis F. Hartman, "The Date of the Cimmerian Threat against Ashurbanipal According to ABL 1391", *JNES*, Vol. 21, No. 1, 1962, st. 1-4.

103 "ERIM—man-da LÚ.gim-ra-a.a" SAA 10 100: 27.

²⁵⁻²⁶ Mars, İyyar (2.) ayında görünür hale gelirse, düşmanlıklar olacaktır; Umman-manda yıkımı ²⁷ Umman-manda Kimmerlerdir.¹⁰⁴

Belge, belirtilen kehanetin gerçekleşmesi durumunda Kimmerler'in Asur ülkesine yıkım getireceğini öngörmektedir. Kraliyet mektupları arasında yer alan istihbarat raporlarında Asurbanipal'in Kimmerler'e elçi gönderdiğini görmekteyiz. Ancak belgenin büyük oranda kırık olması elçi gönderiminin hangi amaçla olduğunu ortaya koymamaktadır.¹⁰⁵ Yine SAA 4 269 ve SAA 4 296 numaralı kehanet metinlerinde geçen "Kimmer ordusu (LÚ.ERIM-MEŠ LÚ.gi-mir-ra-a)" ifadesi Asur ile Kimmerler'in askeri ve politik olarak bir ilişki içerisinde olduklarını göstermektedir.

Sadece mektuplar ve kehanet belgeleri değil kraliyet yazıtları da Kimmerler hakkındaki bilgileri barındırmaktadır. Asurbanipal dönemine ait yıllıklarda Kimmerler hakkındaki ilk bilgiler Kimmerlerin Lidya topraklarına gerçekleştirdikleri akınlarla ilgilidir. Asurbanipal, yıllıklarında Lidya kralın Giges'in Kimmerleri yendiğini ve kendisine ganimetlerden pay gönderdiğini söylemektedir. Bu zaferde hem Asur tanrılarının desteğinin olduğunu ifade edilmesi hem de Giges'in ganimetlerden pay göndermesi, Asurbanipal'in Lidya ordusuna destek gönderdiğine kanıt oluşturabilir. Bu olay yıllıklara şöyle yansımıştır:

*"Beni ve atalarımı korkutamayan tehlikeli düşman Kimmerler(e gelince) asil krallığının ayağını tutmadılar (biat etmediler). Efendilerim Aşşur ve Marduk'un desteğiyle, O (Giges) (onları), kelepçe, pranga ve boyun prangası ile bağladı ve (onları) sayısız miktarda huzura kabul hediyesi ile birlikte benim huzuruma gönderdi. Tanrılar Aşşur ve Marduk'un gücünü sürekli olarak gördüm."*¹⁰⁶

Başka bir belgeden Kimmerlerin tekrardan Lidya topraklarına saldırdığını anlıyoruz. Bu saldırı karşısında Lidya kralı Giges'in Asur'dan ve Mısır'dan yardım istemesi bu paniği açıkça gözler önüne sermektedir. Yukarıdaki belge Lidya kralı Giges'in Asur'a tabi olduğuna ve Kimmer saldırısına karşı Asur'dan destek aldığına işaret etmektedir. Zaten Kimmerler'den elde edilen ganimetlerin bir kısmının Asurbanipal'e gönderilmesi de bu tezi desteklemektedir. Başka bir belgeden Kimmerlerin tekrardan Lidya topraklarına saldırdığını anlıyoruz. Bu saldırı karşısında Lidya kralı Giges'in Asur'dan ve Mısır'dan yardım istemesi bu paniği açıkça gözler önüne sermektedir. Ancak Giges Kimmer tehdidine karşı Asur'dan yardım alamamış ve Kimmer saldırısı sonucu hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁷ Giges'in yenilgisi ve Sardes'in yağmalanması antik Yunan coğrafyacı Strabon'un kitabında da kendine yer bulmuştur.¹⁰⁸ Bu olayın MÖ 652 yılında gerçekleştiği düşünülmektedir. Asurbanipal'in Kimmer tehdidine karşı

104 SAA 10 100: 25 - 27.

105 SAA 4 295.

106 RINAP 5/1 3: ii 92- iii 4.

107 RINAP 5/1 11, ii 119 – ii 125; Grayson 1991a, a.g.m., s. 145 – 146

108 The Geography of Strabo: XIII.IV.8 ve XIV.I.40

Gigi

Akademik
Bakış

49

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Lidya'ya yardım göndermemesi, Asur'un da bu dönemde sorunlarla mücadele ettiğini düşündürmektedir. Bu da akla Babil'de kardeşi tarafından başlatılan isyanı akla getirmektedir. Böyle bir durumda Asur'un Lidya'ya yardım göndermesi zor olduğu için, yardım çağrısına cevap vermemiş olabilir. Bu olasılık Kimmerlerin Lidya'yı Şamaş-şuma-ukîn isyanının başladığı MÖ 652 yılında istila ettikleri görüşünü güçlendirmektedir.¹⁰⁹ Giges'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu, Asur'a biat etmiş ve Asur üstünlüğünü kabul etmiş görünmektedir. Belge de ismi geçmese de bu kişinin Ardys olduğunu başka kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Lidya akınlarından sonra Kimmerlerin Asur ülkesine yöneldiği görülmektedir. Kral yıllıkları akınlar sırasında Kimmerler'in başında Tugdamm'e'nin bulunduğunu ifade etmektedir. Asurbanipal kaynaklarında *göçebe insanların kralı*¹¹⁰ ve *dağ sakinlerinin kralı*¹¹¹ olarak karşımıza çıkan kişinin Herototos'un *Historia* adlı eserinde de Dugdamm'e adıyla geçmektedir. Kimmer kralı Tugdamm'e Asur'a iki saldırı düzenlemiştir. Bu saldırıların ilkinde Anadolu'da yer alan kralların da desteğini aldığı anlaşılmaktadır. Yıllıklarda Tabal Ülkesi'nin Tugdamm'e'yi desteklediği ifade edilmektedir.¹¹² Ancak işler Tugdamm'e'nin istediği gibi gitmemiş ve Kimmer kampında yangın çıkması sebebiyle Tugdamm'e başarısız olmuştur. Bu saldırı şu şekilde anlatılmaktadır:

"Dağ sakinlerinin [k]ralı, tanrı[lara] nasıl saygı gösterileceğini bil[m]eyen küst[ah] Gutili Tugdamm[î](ye gelince), kendi gücüne güvendi ve (sonra) askerlerini topladı ve mücadeleyi sürdürmek ve savaşmak için Asur topraklarına kamp kurdu. Tanrılar Aşşur, Mullissu, Bēl (Marduk), Nabû (ve) Arbela kentinde yaşayan [İ]star onun kışkırtıcı konuşması [karşısında] öfkeleni ve o (konuşma) onları rahat[sız] etti. Büyük tanrı[ların] emri ile [ate] ş gökten düştü ve onu, ordularını (ve) kampını yak[tı]. Tug[dammi] kork[ti]tu ve endişelendi ve [ord]ularını geri çekti (ve) ülkesin[e] geri döndü. Beni destekleyen [tanrılar A]şşur, Mullissu, Bēl (Marduk), Nabû, (ve) Ar[bela] şehrinde [yaşayan İ]star'ın korkusu, onu ezdi [O] iyi dilek ve ba[rış] (mesajları ile birlikte) elçilerin[i] gönderdi. Ben] aldım [...]. O büyük a[t]lar [...kenar süslü] at koş[um] takımları onun asil araçlarının [at]ları, ek[i]pman], (ve) savaş aletleri onun öne[m]li miktardaki] ödemesi ile birlikte altın, çok renkli süslemeli giysiler, (ve) [keten kıyafetler]leri ge[ti]rdi ve O benim aya[đı]mı öp[tü]."¹¹³

109 Selim Ferruh Adalı, "Cimmerians and the Scythians: the Impact of Nomadic Powers on the Assyrian Empire and the Ancient Near East", in H. J. Kim, F. J. Vervaeke and S. F. Adalı (eds.), *Eurasian Empires in Antiquity and the Early Middle Ages Contact and Exchange between the Graeco-Roman World, Inner Asia and China*. Cambridge University Press. 2017, s. 71; Christopher H. Roosevelt, *Gyges'ten Büyük İskender'e Lidya Arkeolojisi* (çev. H. G. Çatak), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 48.

110 ^mtug-dam-mî-i LUGAL NUMUN [al-ga-ti-i] Bkz. RINAP 5/1 23: 143.

111 ^mtug-dam-mî-i] LUGAL [ad-da*-a-a-ú Bkz. RINAP 5/1 23: st. 146.

112 RINAP 5/1 23: 141b - 146b.

113 RINAP 5/1 23: 146b - 159.

Ninive'den ele geçen Prizma J'de de Kimmer kral Tugdamme'nin saldırısından söz edilmektedir. Bu anlatım da ilk saldırıyla ilgili olmalıdır. Belgenin tercümesi şöyledir:

"[...] getir[m]eyen, kendi [güc]üne gü[venen], göçe[be ... Tugdamme]i, çekirge sür[üsü isti]lası [gibi ... (ordusunu) ... ve savaşmak ve mücadele etmek için] toplad[ı]. O [Asur ... bölgesine] kamp[ını ku]rdı. [...] tanrılar ...] Ninive[i İstar] Arbelalı İstar, [...] onun kışkırtıcı konu[şması] karşısında öfkeleni ve [bu durum onları rahatsız etti. B]üyük [ilahların] emriyle onların konu[şlandığı yere] gökten ateş düştü ve [onu, ordusunu (ve) kampını] yaktı. [Tugdamme korktu ve] endişelendi. [...] HARZAallê şehrine [...] Onlar onu kaçırdılar."¹¹⁴

Belgeden anlaşılacağı üzere Asur kralı Kimmer kralını savaşmadan bertaraf etmiştir. Asur kralı bu olayda tanrısal desteğin gücünü ifade etmektedir. Belgede geçen gökten ateş düşmesi ile kastedilen bir doğa olayı olan şimşek ya da yıldırım kastedilmiş olmalıdır. Bu olaydan sonra Kimmer ülkesinde iç karışıklıklar başlamıştır. Başka bir belgede geçen "[...] Onun ülkesinin [insanları] ona karşı isyan etti. [...] o hayatı(nı) bıraktı"¹¹⁵ ifadesi de bu yenilgiden sonra kendi halkının dahi kendine karşı isyan ettiğini göstermektedir. Asurbanipal'in yıllıkları bu olaydan sonra onun tanrı Aşşur'a ibadet ederek hüznü bir yere çekildiği belirtilmektedir.¹¹⁶ Tugdamme ilk Asur saldırısında başarısız olunca, Asurbanipal ile yemin esasına dayalı bir antlaşma yaptığı yıllıklardaki ifadelerden anlaşılmaktadır. Ancak Tugdamme yeminini unutarak, kuvvetlerini toplamış ve tekrardan Asur topraklarına saldırmıştır. Asur ülkesine gerçekleştirilen ikinci Kimmer saldırısının anlatımı ise şöyledir:

"Asur [bölgesini] ihlal etmemesi için [(tanrı) Aşşur ve tanrıça M]ullissu'nun isimlerinin huzurunda ona yemin [ettir]dim ve onunla (onu/yemini) kuvvetlendirdim. Anlaşma yaptım. O [efendilerim] büyük tanrıların huzurunda ettiği [yemini] bıraktı/unuttu; [O] aralarında (belirlenen) sınırları [aştı. A]sur [bölgesine karşı] şeyta[ni (eylemler)] planladı. [O Asur t]opraklarının üzerinde (kendisinin) tesis ettiği, [keten] yetişen yerde, günah işledi.^{157b - 159b} Efendim [(tanrı) A]şşur[un silahlarının] deh[şet verici parlaklığı] onu ezdi/alt etti; O çıldırdı ve ak[ı]nı kaybetti[ç]e el[le]rini ısırmaya [çalıştı]. On[un] bedeni[nin] yarısı felce yakalandı ve keskin bir acı [onun kalbine sap]landı. Onun [erk]eklik organı yırtılırca-sına kaşındı ve O iktidarsız oldu. Hayatı (balmumu bir heykelcik gibi) çözümlere ve eriyerek sonlandı, (şöyle söylüyordu) "eyvah!, vah!" [...], kendi fe[la]ketlerinde, [efendim] büyü[k] (tanrı) Aşşur'un övgü(lerini) söyleyerek [onlar bir]birlerini kılıçla [vurdular]."¹¹⁷

Asur yıllıkları Tugdamme'nin ölümüyle birlikte Kimmer ülkesinde büyük bir iç savaş çıktığına işaret etmektedir. Bu karışıklık Asur'un işine yaramıştır.

114 RINAP 5/1 13: viii 6 - viii 20.

115 RINAP 5/1 13: viii 21 - viii 22.

116 RINAP 5/1 13: viii 21 - viii 25.

117 RINAP 5/1 23: 155 – 159a.

Gazi

Akademik
Bakış

51

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Belgenin devamından anlaşıldığı kadarıyla Kimmer halkı Asur'a boyun eğmiş ve Asurbanipal'in hizmetkârı olmayı kabul etmişlerdir.¹¹⁸ Arkeolojik buluntular ve yazılı belgeler de Tugdamme'nin ölümünden sonra Asur topraklarında Kimmer saldırısına işaret edecek bir delili göstermemektedir. Böylece Tugdamme'nin ölümünden sonra Asur sınırları için Kimmer tehdidi ortadan kalkmıştır.¹¹⁹

Sonuç

Kimmerler, İskitlerin yurtlarına gelmesiyle yurtlarını terk ederek güney ve batıya doğru göç etmişlerdir. Güneye giden Kimmerler Urartu ve Asur sınırlarına yerleşmişlerdir. Böylece Asur kaynakları Kimmerlerden söz etmeye başlamıştır. Ancak Kimmerlerin Asur kaynaklarında ilk kez söz edilmesi, Asur ile etkileşimin bir sonucu değil de Asur'un en önemli düşmanlarından birisi olan Urartu sınırlarına taarruzlarıyla gerçekleşmiştir. Asur kaynakları Kimmerler hakkında ilk elden güvenilir bilgiler edinmemizi sağlar. Bu belgeler, MÖ 7 yüzyılda Kimmer tarihinin sınırlı bir kronolojisinin ortaya konulmasını mümkün kılmaktadır. Fakat bu belgeler, özellikle kraliyet yıllıkları, Asur ideolojisine hizmet eden araçlardı ve bu belgelerde yenilgiler kaydedilmemekteydi. Bu sebeple Kimmerlerin Asur topraklarında ne derece etkili olduğunu ortaya koyamıyoruz. Fakat istihbarat raporları ve kehanet metinlerinden yola çıkarak, Asur perspektifinden Kimmerlilere bakma fırsatı elde edebiliyoruz. Bu belgeler kraliyet yıllıklarına nazaran daha objektif bir anlatımı ortaya koymakta ve Kimmerleri gerçek manada tanımamıza imkan sağlamaktadır. Bu belgeler incelendiğinde, onların Yakın Doğu'da önemli bir güce sahip oldukları ve Asur gibi büyük bir imparatorlukta bile korku uyandırdıkları anlaşılmaktadır. Bu da Kimmerlerin Yakın Doğu'da güçlü bir konumda olduklarına işaret etmektedir. Asur kaynakları Kimmerler'in tarihleri hakkında bir takım boşlukları doldurmasına rağmen hala bazı boşluklar ve cevaplanamayan bir çok soru mevcuttur.

Asur kaynaklarında Kimmerlerden ilk kez II. Sargon döneminde söz edilmektedir ve bu bilgiler genellikle Urartu sınırlarından gelen raporlardan elde edilmekteydi. Urartu'yu zor durumda bırakan ve Asur sınırlarına dayanan Kimmerlerin II. Sargon döneminde Asur sınırlarında tehdit edildiğini gösteren belgeler yoktur. Ancak II. Sargon'un Anadolu seferi sırasında Kimmerlerle ilgili gerçekleşen bir savaşta öldüğü düşünülmektedir. II. Sargon'dan sonra Asur tahtına geçen Sanherip dönemi Asur kaynaklarında Kimmerler ile ilgili kayıtlara rastlanılmamaktadır. Ancak onun oğlu Asarhaddon döneminde Kimmerlerin Asur için ciddi bir tehdit olduğunu gösteren birçok yazılı kanıt mevcuttur. Asarhaddon'un Kimmer tehlikesi karşısında da sık sık kâhinlerine danışması Kimmerler ne derece çekindiğini göstermektedir. Asarhaddon yıllıklarında Kimmerler karşısında kazanılan bir zaferden söz edilmesine karşın devlet arşivlerinden gelen bilgiler bu dönemde Kimmerlere karşı temkinli bir politika izle-

118 RINAP 5/I 23: 159b – 161.

119 Sulimirski and Taylor, a.g.m., s. 567.

nimi vermektedir. Asarhaddon'un Kimmerler karşısında onlar gibi konar-göçer bir kavmi olan İskitler ile ittifak kurması da bu temkinli politikaya işaret etmektedir. Asarhaddon'dan sonra tahta geçen Asurbanipal döneminde ise Kimmer politikasında değişiklikler göze çarpar. Asurbanipal döneminde Asur-Kimmer çatışması savaş alanına taşınmıştır. Asurbanipal, Kimmer kralı Tugdamme ile savaş alanında en az iki kez karşılaşmış, ve savaşlar Asur lehine sonuçlanmıştır. Böylece Asur sınırlarındaki Kimmer tehdidinin ortadan kalktığı söylenebilir.

Asur kraliyet yazışmaları ve yıllıkları, Kimmerlerin yayıldıkları alanın sınırlarının çizilmesinde önem arz etmektedir. Kimmer isminin Urartu, Manna, Med, Elam ve Kilikya bölgesinden gelmesi olası saldırıların sorguladığı belgelerde karşımıza çıkması onların geniş bir coğrafyada yayılım gösterdiklerine ve Asur sınırlarını farklı coğrafi alanları tehdit ettiklerine kanıt oluşturur niteliktedir. Bu sebeple Asur belgelerinden hareketle MÖ 7. yüzyılda Kimmerleri belirli bir coğrafi alan içerisine yerleştirmek doğru bir tutum değildir. Kimmerlerin Yakınoğu'da geniş bir coğrafyada etkili olduklarını başka kaynaklardan da öğreniyoruz. Eski Ahitte yer alan bilgiler de onların Mezopotamya'daki varlıklarını ortaya koymaktadır. Eski Ahit, Kimmerlerin sadece kuzeyden ve doğu'dan değil batı yönünden de Asur topraklarında bir tehdit olduklarına işaret etmektedir.

Asur belgelerinde Kimmer ismi genellikle "düşman" kelimesi ve "ummanmanda" terimiyle birlikte kullanılmaktadır. Ummanmanda, Akad literatüründe Elamlılar ve İskitler de dâhil olmak üzere çeşitli düşmanları tanımlamak için kullanılan bir terimdi. Bu da Asur'un Kimmerleri gerçek manada düşmanı olarak değerlendirdiğinin kanıtıdır.

Belgeler genellikle düşmanca gelişen ilişkileri ortaya koymaktaydı. Ancak sınırlı da olsa birkaç belge Kimmerlerin Asur toplumu içerisinde kendilerine yer bulduklarının kanıtı kabul edilebilir. Bir toprak satış belgesinde bir Kimmerlinin şahit olarak ifade edilmesi ve bir mal listesinde Kimmer sandaletinin de bulunması sosyal ve ekonomik hayat içerisinde Kimmerlerin yer aldıklarını göstermektedir. Ayrıca özellikle MÖ 7. Yüzyılda Asur ordusu içerisinde atın daha etkili bir şekilde kullanımı Kimmer-İskit etkisinin bir sonucu olarak düşünülebilir.

Kaynaklar

ADALI, Selim Ferruh, *The Scourge of God: The Umman-Manda and its Significance in the First Millennium B.C. (State Archives of Assyria Studies 20)*, Publications of the Foundation for Finnish Assyriological Research No. 3), The Neo-Assyrian Text Corpus Project, Winona Lake 2011.

ADALI, Selim Ferruh, "Tugdammu and the Cimmerians: A Test of Piety in Assyrian Royal Inscriptions", in L. Feliu et al (eds.), *Time and History in the Ancient Near East*, Proceedings of the 56th Rencontre Assyriologique Internationale at Barcelona 26-30 July 2010; Eisenbrauns, Winona Lake 2013, s. 587-694.

Gazi

Akademik
Bakış

53

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

ADALI, Selim Ferruh, "Cimmerians and the Scythians: the Impact of Nomadic Powers on the Assyrian Empire and the Ancient Near East", in H. J. Kim, F. J. Vervaet and S. F. Adalı (eds.), *Eurasian Empires in Antiquity and the Early Middle Ages Contact and Exchange between the Graeco-Roman World, Inner Asia and China*. Cambridge University Press, 2017, s. 60-81.

BAŞ, Ayla, Urartu Krallığı'nın Doğu Politikası: Nedenler ve Sonuçlar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 39, 2018, s. 9 – 34.

BAUER, Susan Wise, *Antik Dünya Tarihi İlk Kayıtlardan Roma'nın Dağılmasına* (Çev. Mehmet Moralı), Alfa Yayınları, İstanbul 2013.

BERNDT-ERSÖZ, Susanne, "The Chronology and Historical Context of Midas", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 57, H. 1, 2008, s. 1-37.

BRIDGMAN, Tim, "Who were the Cimmerians?", *Hermathena*, 164, 1998, s. 31-64.

BRYCE, Trevor, *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia: From the Early Bronze Age to the Fall of the Persian Empire*, London; New York: Routledge, 2009.

COZZOLÌ, Umberto, *I Cimmeri*, Roma 1968.

ÇERNENKO, Evgeniy V., *The Scythians 700 - 300 BC* (Illustrate: A. Mcbride – Gorelik), Osprey Publishing, 1983.

ÇİLİNGİROĞLU, Altan, "The Eighth Campaign of Sargon II", *Jahrbuch für keinsiasische Forschung (= Anadolu Araştırmaları 4-5)*. 1976-1977, s. 252-269.

DELLER, Karlheinz, "Ausgewählte neuassyrische Briefe betreffend Urartu zur Zeit Sargons II.", in P. E. Pecorella and M. Salvini (eds), *Tra lo Zagros e l'Urmia. Ricerche storiche ed archeologiche nell'Azerbaijan Iraniano*, Rome 1984, s. 97 - 122.

DEZSŐ, Tamás, "The arrowheads from Grd-i Tle (Rania Plain, Irak)", *Dissertationes Archaeologicae*, Ser. 3, No. 5, 2017, s. 97-112.

DEZSŐ, Tamás, *The Assyrian Army: The Structure of the Neo-Assyrian Army as Reconstructed from the Assyrian Palace Reliefs, 1. Infantry* (Antiqua et Orientalia 2. Assyriologia 8/1), Budapest 2012.

DÖNMEZ, Şevket, "Ön Asya'da İskitler", S. Koca, H. C. Yücel ve K. Çiçek (Editörler), *Türkler*, 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 42-63.

DUBOVSKÝ, Peter, *Hezekiah and the Assyrian Spies: Reconstruction of the Neo-Assyrian Intelligence Services and Its Significance for 2 Kings 18-19*, Biblica et Orientalia 49. Rome: Pontifical Biblical Institute 2006.

DURMUŞ, İlhami "Anadolu'da Kimmer ve İskitler", *Belleten*, Cilt: LXI – Sayı: 231, 1997, s. 273-286.

ELAYI, Josette, *Sargon II King of Assyria*, SBL Press, Atlanta 2017.

FALES, Frederick Mario and Giovanni Battista Lanfranchi "ABL 1237: The Role of the Cimmerians in a Letter to Esarhaddon", *East and West*, Vol. 31, No. 1/4 (December 1981), s. 9-33

Görüş

FUCHS, Andreas "Assyria and the North: Anatolia", in Eckart Frahm (ed.), *A Companion to Assyria*, *Blackwell Companions to the Ancient World*, New Haven 2017, s. 249-258.

GALIL, Gershon, "Appropriation of Land by Officials in the Neo-Assyrian Period", in G. Galil, M. Geller and A. Millard (eds.), *Homeland and Exile: Biblical and Ancient Near Eastern Studies in Honour of Bustenay Oded*, Leiden – Boston 2009 (= Supplement to *Vetus Testamentum*, CXXX), s. 95–119.

GLASSNER, Jean-Jacques, *Mesopotamian Chronicles*, Society of Biblical Literature, B. R. Foster (ed.), Atlanta 2004.

GRAYSON, Albert Kirk, *Assyrian and Babylonian Chronicles* (Texts from Cuneiform Sources 5), New York 1975.

GRAYSON, Albert Kirk, "Assyria 668 - 635 B.C.: The Reign of Ashurbanipal", in John Boardman et al. (eds.), *The Cambridge Ancient History (CAH) 3/2*, The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries B.C., Cambridge Univ. Press, Cambridge 1991a, s. 142-161.

GRAYSON, Albert Kirk, "Assyria: Sennacherib and Esarhaddon (704-669 B. C.)", in John Boardman et al. (eds.), *The Cambridge Ancient History (CAH) 3/2*, The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries B.C., Cambridge Univ. Press, Cambridge 1991b, s. 103-141.

GÖKÇEK, L. Gürkan, *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2015.

HARTMAN, Louis F., "The Date of the Cimmerian Threat against Ashurbanipal According to ABL 1391", *Journal of Near Eastern Studies*, 21/1, 1962, s. 25-37.

HASANOV, Zaur, *Çar İskitler* (çev. İlyas Topsakal), İstanbul 2009.

HINDS, Kathryn, *Barbarians!: Scythians and Sarmatians*, New York 2010.

IVANTCHIK, Askold Igorevich, *Les Cimmériens au Proche-Orient* (Orbis Biblicus et Orientalis, 127), Fribourg Suisse, Göttingen 1993.

IVANTCHIK, Askold Igorevich, "The Current State of the Cimmerian Problem", *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 7, 2001, s. 307-340.

JAKUBIAK, Krzysztof, "Some remarks on Sargon II's eighth campaign of 714 BC" *Iranica Antiqua* 39, 2004, s. 191-202.

KINNIER WILSON, James V., "The Kurba'il Statue of Shalmaneser III", *Iraq*, Vol. 24, No. 2, 1962, s. 90-115.

KÖROĞLU, Kemalettin, *Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar*, İstanbul 2006.

KRISTENSEN, Anne Katrine Gade, *Who were the Cimmerians, and where did they come from? Sargon II, the Cimmerians, and Rusa I*, Munksgaard - Copenhagen 1988, *Kutsal Kitap* (Tevrat, Zebur, İncil). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Gazi

Akademik
Bakış

55

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

LANFRANCHI, Giovanni Battista, "I Cimmeri: Emergenza delle elites militari iraniche nel Vicino Oriente (VIII-VII sec a.c.)." *History of the ancient Near East Studies* 2. Padova: S.a.r.g.o.n. Editrice e Libreria. 1990, s. 26 -30.

LANFRANCHI, Giovanni Battista, "Assyrian Geography And Neo-Assyrian Letters The Location of Hubuskia Again", in Mario Liverani (ed.), *Neo-Assyrian Geography*. Roma, Università di Roma "La Sapienza": 1995, s. 27-137.

LEHMANN-HAUPT, Carl Ferdinand Friedrich, *Armenien einstundjetzt*, III/I, Berlin-Leipzig 1926.

LEVINE, Louis D., "Sargon's Eighth Campaign," in *Mountains and Lowlands: Essays in the Archaeology of Greater Mesopotamia* (= Bibliotheca Mesopotamia 7). Malibu 1977, s. 135-151.

LUUKKO, Mikko, "Gurranes and Itu'aeans in the Service of the Assyrian Empire", in Dušek, J. and Mynářová, J. (eds.). *Aramaean Borders: Defining Aramaean Territories in the 10th-8th Centuries B.C.E.*, Leiden: Brill, 2019, s. 92-124.

MAKHORTYKH, Sergey V. "Kimmeriytsi i Drevniy Vostok", *VDI (Vestnik Drevney Istorii)* 2, 1998, s. 95 -104.

MAKHORTYKH, Sergey V., The North Black Sea Steppes in the Cimmerian Epoch, in Scott, E. M., Alekseev, A. Y. and Zaitseva, G. (eds.), *Impact of the Environment on Human Migration in Eurasia: Proceedings of the NATO Advanced Research Workshop 15-18 November 2003*, St. Petersburg 2005, s. 35-44.

MELVILE, Sarah, "Kings of Tabal: Politics, Competition, and Conflict in a Contested Periphery." in Seth Richardson (ed.), *Rebellions and Peripheries in the Mesopotamian World*. American Oriental Series 91. Winona Lake: Eisenbrauns 2010, s. 87-109.

MILLARD, Alan, *The Eponyms of the Assyrian Empire, 910-612 BC*, SAAS 2, Helsinki, 1994.

MUSCARELLA, Oscar White, "Qalatgah: An Urartian Site in Northwestern Iran", *Expedition*, XIII/3-4, 1971, s. 44-49.

MUSCARELLA, Oscar White, "The Location of Ulhu and Uiše in Sargon II's Eighth Campaign, 714 B.C.", *Journal of Field Archaeology*, 13(4), 1986, s. 465 – 475.

MUSCARELLA, Oscar White, "Sargon II's 8th Campaign: An Introduction and Overview", *Archaeology, Artifacts and Antiquities of the Ancient Near East*, 2006, s. 523-533.

PARPOLA, Simo and Michael Porter, *The Helsinki Atlas of The Near East in The Neo-Assyrian Period*, Finland, 2001.

PHILLIPS, Eustace Dockray, "The Scythian Domination in Western Asia: Its Record in History, Scripture and Archaeology", *World Archaeology*, Vol. 4, No. 2, 1972.

PNA: *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire*, ed. K. Radner (I/1-I/2) and H. D. Baker (II/1-IV/1). The Neo-Assyrian Text Corpus Project, Helsinki 1998 -2017.

POSTGATE, John Nicholas, "Assyria: The Home Provinces", in M. Liverani (ed.), *Neo-Assyrian Geography*, Rome: Università di Roma "La Sapienza", 1995, s. 1-17

Gör

- POTTS, Daniel T., "Guriania, Γουράνιοι and the Gūrān", in S. Gaspa et al., (eds.), *From Source to History: Studies on Ancient Near Eastern Worlds and Beyond: Dedicated to Giovanni Battista Lanfranchi on the Occasion of His 65th Birthday on June 23,* 2014. Münster: Alten Orient zum Alten Testament 412, 2014, s. 561-571.
- RADNER, Karen, "Assyrians and Urartians", in S. R. Steadman and G. McMahon (eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia* Oxford: OUP, 2011, s. 734-751.
- RADNER, Karen, "Between a Rock and a Hard Place: Musasir, Kumme, Ukku and Šubria – the Buffer States between Assyria and Urartu", in S. Kroll et al. (ed.), *Urartu-Bianili, Acta Iranica* 51, Leuven 2012, s. 243-264.
- READE, Julien, "Campaign Around Muşasir", in A. Çilingiroğlu and D.H. French (eds.), *Anatolian Iron Ages 3. The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium, Held at Van, 6-12 August 1990*, (British Institute of Archaeology Monographs 16), Oxford 1994, s. 185-187.
- READE, Julien "Iran in the Neo-Assyrian Period," in Mario Liverani (ed.), *Neo-Assyrian Geography*, Rome: Università di Roma "La Sapienza", 1995, s. 31-42.
- RINAP 4: LEÏCHTY, Erle, *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria 680–669 BC (Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period 4)*, Winona Lake, 2011.
- RINAP 5/I: NOVOTNY, Jaime and Joshua Jeffers, *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668–631 BC), Aššuretel-ilāni (630–627 BC), and Sîn-šarra-iškun (626–612 BC), Kings of Assyria, Part I (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period 5/1)*, Winona Lake 2018.
- ROAF, Micheal, *Cultural Atlas of Mesopotamia and the Ancient Near East*. New York/ Oxford 1990.
- ROLLER, Lynn E., "Phrygian and the Phrygians", in Sharon R. Steadman and Gregory McMahon (Eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia, 10,000-323 B.C.E.*, Oxford University Press, New York 2011, s. 560 – 578.
- ROOSEVELT, Christopher H., *Gyges'ten Büyük İskender'e Lydia Arkeolojisi* (çev. H. G. Çatak), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.
- RUSSELL, H. F., "Shalmaneser's Campaign to Urartu in 856 B.C. and the Historical Geography of Eastern Anatolia according to the Assyrian Sources", *Anatolian Studies* 34: 1984, 171-201, s. 196-198;
- SAA 1: PARPOLA, Simo. *The Correspondence of Sargon II, Part I. Letters from Assyria and the West* (State Archives of Assyria 1), Helsinki 1987.
- SAA 4: STARR, Ivan, *Queries to the Sungod: Divination and Politics in Sargonid Assyria* (State Archives of Assyria 4), Helsinki, 1990.
- SAA 5: LANFRANCHI, Giovanni Battista and Simo Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from the Northern and Northeastern Provinces* (State Archives of Assyria 5), Helsinki 1990.

Gazi

Akademik
Bakış

57

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

- SAA 6: KWASMAN, Theodore and Simo Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh*, Part I. Tiglath-Pileser III through Esarhaddon (State Archives of Assyria 6), Helsinki 1991.
- SAA 7: FALES, Frederick Mario and John Nicholas Postgate, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace Administration*. (State Archives of Assyria 7), Helsinki 1992.
- SAA 8: HUNGER, Hermann, *Astrological Reports to Assyrian King*. (State Archives of Assyria 8), Helsinki 1992.
- SAA 9: PARPOLA, Simo *Assyrian Prophecies*. (State Archives of Assyria 9) Helsinki 1997.
- SAA 10: PARPOLA, Simo, *Letters from Assyrian and Babylonian Scholars* (State Archives of Assyria 10), Helsinki 1993.
- SAA 11: FALES, Frederick Mario and John Nicholas Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II: Provincial and Military Administration*. (State Archives of Assyria 11), Helsinki 1995.
- SAA 19: LUUKKO, Mikko, *The Correspondence of Tiglath-pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud* (State Archives of Assyria 19), Helsinki 2012.
- SAGGS, Henry W. F., "The Nimrud Letters 1952: Part IV", *Iraq*, Vol. 20, No. 2, 1958, s. 182-212.
- SAGGS, Henry W.F., *The Nimrud Letters, 1952: Cuneiform Texts from Nimrud V*, The British School Of Archaeology In Iraq, 2001.
- SALVINI, Mirjo, "On the location of Hubuskia: with regard to a recent proposal", *SAAB* 11, 1997, s. 109-114.
- SALVİNİ, Mirjo *Urartu Tarihi ve Kültürü* (çev. B. Aksoy), Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2006.
- STRABO, *The Geography of Strabo*, Vol. 1 (The Loeb Classical Library), London 1917.
- SULIMIRSKI, Tadeusz and Timothy Taylor, "The Scythians", in John Boardman et al. (eds.) *Cambridge Ancient History* (CAH), III/2, 1991, s. 547-590.
- TADMOR, Hayim Benno Landsberger and Simo Parpola, "The Sin of Sargon and Sennacherib's Last Will", *State Archives of Assyria Bulletin* 3, 1989, s. 3-52.
- TANSUĞ, Kadriye, "Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö. 7. Yüzyılda Asur Devleti'nin Anadolu ile Münasebetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 4, 1949, s. 535 – 550.
- TARHAN, Mehmet Taner "Bozkır Medeniyetlerinin Kısa Kronolojisi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 24, 1970, s. 17-32.
- TARHAN, Mehmet Taner "Eskiçağ 'da Kimmerler Problemi", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, (Ankara 11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler, III, Ankara 1979, s. 355- 369.
- TARHAN, Mehmet Taner "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul, 1983, s. 109- 110.

Görüş

THUREAU-DANGIN, François, *Une Relation de la Huitième Campagne de Sargon*, Paris 1912.

TOPTAŞ, Koray, "İskit-Asur Münasebetleri", Alparslan Ceylan (ed.), *4. Uluslararası Türk Şöleni Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Erzurum 2016, s. 457-468,

VAN LOON, Maurits, "The Inscription of Ishpuini and Meinua at Qalatgah, Iran", *Journal of Near Eastern Studies*, 34 (3), 1975.

YAMADA, Shigeo, *The Construction of the Assyrian Empire. A Historical Study of the Inscriptions of Shalmaneser III (859-824 BC) Relating to His Campaigns to the West*. Culture and History of the Ancient Near East Vol.3, Leiden; Boston; Köln 2000.

ZIMANSKY, Paul, "Urartian geography and Sargon's Eighth Campaign", *Journal of Near Eastern Studies*, 49: 1990, s. 1-21.

Extended Abstract

The Cimmerians, a migrant-settler group began to migrate towards the south and the west following their displacement from their homeland by the Scythians. The Cimmerians migrating to south came to the Urartu borders and started attacking the Urartu State. However, the Urartian kings realizing that they could not cope with the Cimmerians on the battlefield, became an ally of them and sent them into Anatolia and Mannea lands. Thus, the Cimmerians emerged as an important political power in Anatolia and the Mannea lands. This migration caused them to contact with Assyria and the Assyrian documents began mentioning the Cimmerians. The first mentioning of the Cimmerians in Assyrian documents was a result of their attack to Urartu, one of the most important enemies of the Assyrians.

The Cimmerians are mentioned as "*Gimiraya / Gimirraya*" in the Assyrian documents. The Assyrian cuneiform documents also used the name "*Gimir / Gamir*" to refer to "*the Cimmerian country*". The Cimmerian name is often mentioned together with the words "*enemy*" and "*ummanmanda*" in the Assyrian documents. In fact the term "*ummanmanda*" was used for describing various enemies including the Elamites and the Scythians in the Akkadian literature.

The Assyrian documents help us to obtain valuable information about the Cimmerians and to compose the chronology of Cimmerian history in 7th and 6th centuries BC. These documents that are the products of Assyrian ideology serve the Assyrian interests. They express the Assyrian superiority in its rivalry with the Cimmerians. However, intelligence reports and prophecy texts enable us to look at the Cimmerians from the Assyrian perspective. These documents have a more objective data than royal inscriptions. These documents show that the Cimmerians caused great fear in the Assyrian Empire. The reason why Esarhaddon wanted to be an ally of the Scythians can be explained with fear of the Cimmerians' power. Especially, intelligence reports and prop-

Gazi

Akademik
Bakış

59

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

hecy texts indicate the power of the Cimmerians. When these documents are examined, it appears that they have a significant power in the Near East and caused a fear even in a great empire such as Assyria. This indicates that the Cimmerians had a strong position in the Near East. Although the Assyrian documents fill some gaps about the history of Cimmerians, unfortunately there are still many questions that cannot be answered.

The correspondence of Assyrian state and royal inscriptions are important as they Show the area that the Cimmerians spread. The name "Cimmerian" is mentioned together with regions of Urartu, Mannea, Media, Elam and Cilicia in the Assyrian documents. This situation prove that they spread over a wide area and threaten the different district of the Assyrian Empire. Other sources also show that the Cimmerians were effective in a wide area in the Near East. The information in the Old Testament reveals their presence in Mesopotamia. The Old Testament indicates that the Cimmerians were a threat for the Assyrian lands not only from the north and the east but also the west.

The Assyrian documents generally reveal hostile relationships. However, a few documents can be accepted as proof that the Cimmerians took part in the Assyrian society. The presence of a Cimmerian witness in a document recording the sale of fields and the Cimmerians shoe in a list of goods indicate that the Cimmerians are involved in the Assyrian social and economic life. Moreover, more effective using of horses in the Assyrian army in the 7th century BC. can be considered as a result of the Cimmerian-Scythian influence.

Gaz

Akademik
Bakış

60

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020